

Ungdoms plass i sørgerommet

*Hvordan påvirkes kirkens sorgarbeid av kulturelle fenomen
blant ungdom?*

Marianne Torp Træthaug

Mastergrad i diakoni

Diakonhjemmet Høgskole

Våren 2011

Veileder: Kari Karsrud Korslien

Sammendrag

Denne masteroppgaven er det valgt å ha fokus på diakoner i Hamar bispedømme for å få stryket eller svekket antagelser rundt oppgavens problemstilling: Ungdoms plass i sørgerommet. Hvordan påvirkes kirkens sorgarbeid av kulturelle fenomen blant ungdom?

Oppgaven bygger på teori innen diakoni, ungdom, sorg og riter. Det er gjort et kvalitativt fokusgruppeintervju blant diakoner i Hamar bispedømme i tillegg til en kvantitativ spørreundersøkelse om ungdom i Hamar bispedømme sin kjennskap og bruk av minnesider på internett.

Ulike aspekter ved ungdoms plass i sørgerommet er omhandlet og diskutert og resultatet viser at få diakoner arbeider med ungdom i sorg. I tillegg sees et behov for kompetanseheving innen ungdomskultur. Alle deltagende diakoner i fokusgruppeintervjuet har allikevel et grunnleggende ønske om å møte ungdommen og gi dem den plass i sørgerommet de trenger og fortjener. Kulturelle fenomen blant ungdom påvirker kirkens sorgarbeid ved at den utfordrer den. Diakoners trygghet kan bli satt på prøve om man kjenner mangel på kunnskap i møte med ungdomskulturen. Ungdomskulturen innehar noen kulturelle fenomen som er særegne, og kjennskapen til disse kulturelle fenomenene påvirker plassen ungdommen får i kirkens sorgarbeid. De kulturelle fenomen som særlig utpeker seg er bruken av sosiale medier, med fokus på minnesider på Facebook, i tillegg til symbolhandlingenes plass og bruk. Kunnskap om sorgteori er også vesentlig for å vite hvordan man møter ungdommen i sørgerommet.

Masteroppgaven belyser og drøfter flere aspekter i hva som gjør at diakoner i Hamar gjennomsnittlig bruker 1,2 % av sine stillinger på arbeid med ungdom i sørgerommet. En forutinntatt holdning om at alder er en påvirkende faktor viser seg å være lite relevant. Mer avgjørende er trygghet og identitet man kjenner i sin rolle som diakon. Når det gjelder ungdom og bruk av minnesider gir undersøkelsen et bilde på bruken av slike sider. Masteroppgaven gir samtidig et innblikk i dette kulturelle fenomenet og dens betydning for ungdom i sørgerommet. Kjennskapen kirkelige ansatte har til de kulturelle fenomen kan vise seg å hjelpe ungdom å finne den plass i sørgerommet de trenger og fortjener.

Søkeord

Diakoni, ungdomskultur, sorg, sosiale medier, minnesider på internett og symbolhandlinger.

Forord

Det kjennes naturlig og riktig å starte resultatet av mitt masterstudium med å takke.

Takk til de to beste barna i verden som har inspirert meg til å fullføre dette prosjektet.

Takk til min kjære mann for tilrettelegging og støtte.

Takk til den herlige heilagjengen min som betyr så mye for meg – gode venninner er godt å ha.

Takk til veileder for konstruktiv, engasjerende, detaljert og meningsfull veiledning.

Takk til ansatte ved Diakonhjemmet for oppmuntring, smil og viktig kunnskap.

Takk til medstudenter for gode diskusjoner og inspirerende samtaler.

Takk til diakonene i Hamar bispedømme som var med å gi viktig og nyttig informasjon.

Takk til alle ungdommer jeg har møtt, som har vist at dette var en oppgaven jeg ønsket å skrive. Jeg håper kunnskapen jeg har tilegnet meg vil komme dere til gode.

Dette har vært en spennende, lærerik, slitsom og givende reise.

Lillehammer, våren 2011

Marianne

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	2
Forord.....	3
Innholdsfortegnelse.....	4
1 Innledning	6
1.1 Bakgrunn og begrunnelse.....	7
1.2 Problemstilling	8
1.3 Forskningsoversikt	9
1.3.1 Ungdomskultur.....	9
1.3.2 Sorg hos ungdom	10
1.3.3 Riter.....	11
1.4 Struktur.....	12
2 Teoretisk rammeverk	13
2.1 Diakoni.....	13
2.1.1 Diakonen	14
2.1.2 Forvandling	16
2.1.3 Forsoning	16
2.1.4 Myndiggjøring	17
2.2. Ungdom.....	17
2.2.1 Kjønn.....	18
2.2.2 Ungdomskultur.....	19
2.3 Sorgteori	20
2.3.1 Sorg hos ungdom	21
2.3.2 Stemmer fra ung sorg.....	23
2.4 Riteteori.....	24
2.4.1 Religiøse symboler.....	24
2.4.2 Kirken som rituelt sted.....	25
2.4.3 Minnesider på internett	26
3 Metodisk refleksjon	30
3.1 Valg av vitenskapelig metode	31
3.2 Kvalitativt fokusgruppeintervju	32
3.2.1 Valg av informanter	33
3.3 Kvantitativ spørreundersøkelse	34
3.3.1 Valg av informanter	35

3.4 Validitet og reliabilitet	36
4 Presentasjon av empiri	37
4.1 Det kvalitative fokusgruppeintervjuet	37
4.1.1 Trygghet og relasjonsdannelse	37
4.1.2 Diakoners møte med sørgende ungdom	40
4.1.3 Resultater av oppfølgingskjemaet	42
4.2 Den kvantitative spørreundersøkelsen	44
5 Analyse	48
5.1 Analyse av fokusgruppeintervjuet	48
5.1.1 Trygghet og relasjonsdannelse	48
5.1.2 Sorgprosesser	50
5.1.3 Samarbeid med menighet, stab og kommune	51
5.1.4 Kjennskap til kulturelle fenomen blant ungdom	53
5.2 Resultat av spørreundersøkelsen om ungdom og minnesider	54
6 Drøfting	56
6.1 Diakoners handlingsrom	56
6.2 Kjennskap til kulturelle fenomen blant ungdom	58
6.2.1 Ungdoms bruk av symbolhandlinger knyttet opp mot sørgerommet	58
6.2.2 Kirken inn i de sosiale medier	61
6.2.3 Minnesider på Facebook	61
6.2 Kirkens særegenhet	63
6.3.1 Rom for stillhet	63
6.4 Sorgens unge ansikt	65
6.4.1 Sorggrupper	65
7 Konklusjon	68
8 Litteraturliste	71
9 Vedlegg	74
Vedlegg 1: Oppfølgingskjema etter fokusgruppeintervju	74
Vedlegg 2: Spørreskjema om ungdom og minnesider på internett	75

1 Innledning

Sorgarbeid er et av kirkens hovedarbeidsområder. Det å møte mennesker i sorg fyller en stor del av hverdagen til kirkelige ansatte og mange besitter god kompetansen i møte med mennesker og deres sorgreaksjoner. Det ser ut til at de fleste kirkelige ansatte kjenner seg trygge i arbeidet sorgfeltet gir, med alt det innebærer av møter med ulike typer mennesker i ulike alder. Når det gjelder sorg hos barn og hos voksne virker kunnskapen til teorien om sorgprosesser til å være noe mange kjenner til. Men hva med ungdommen? Å drive godt sorgarbeid handler om å være tilstede med det menneske du går sammen med. Samtidig som man bør vite hvordan sorgen kan påvirke livet til den sørgende. Det handler om å kjenne til hva som er normale og forventede reaksjoner i sorgen til den du vandrer sammen med. Det kan se ut til at flere kirkelige ansatte kjenner seg utrygge i møte med ungdom og da også i møte med ungdom i sorg. Jeg undere meg over om en eventuell mangel på trygghet påvirker hvilken plass ungdommen får i sørgerommet. Med sørgerommet menes arenaer, møter og samtaler hvor sorgarbeid i kirken utspilles. I løpet av oppgavens vil det også gis noen eksempler på ulike arenaer hvor ungdommen uttrykker sin sorg. I min masteroppgave vil fokuset ligge på rommet man gir og samtalene man har med ungdom i kirkerommet, i de sosiale medier og på ulykkessteder. I oppgaven benyttes begrepet ”kirkelige ansatte” og med det menes de som primært arbeider med sorgarbeid i Den norske kirke, men med hovedvekten på diakoner. Det vil også være den diakonale teori som vil belyse ulike aspekter ved møte med ungdom i sørgerommet.

Oppgave vil i tillegg gi en innføring i noen kulturelle fenomen som er særegne for ungdomskulturen i dag. Inspirasjon ligger i møte med ungdom og deres kultur og hvordan jeg som diakon, og representant av den yngre generasjon i kirken, stadig opplever å måtte holde meg oppdatert for å følge med utviklingen innen ungdomskulturen. Om alder på de kirkelige ansatte har noen påvirkning på rollen man får i møtet med ungdom i sørgerommet vil det bli satt spørsmålsteget ved. Mine erfaringer tilsier at det kan være mange oppfatninger og forklaringer på ulike fenomen innen ungdomskulturen og at de ulike forklaringene kan påvirke møtet kirken har med ungdom i sørgerommet. Spørsmålene jeg behandler dreier seg om hvordan kjennskapet til ungdomskulturen påvirker møtet med ungdom i sørgerommet. Har kirkelige ansattes trygghet i arbeid med ungdom en påvirkningsplass på hvilken plass ungdommen får i kirkens sorgarbeid og kan profesjonaliteten til blant annet diakoner blir satt

på prøve om man kjenner utrygghet i arbeidsfeltet? Hvilke andre faktorer er det som påvirker ungdoms plass i sørgerommet? Spørsmålene jeg sitter igjen med har gitt meg inspirasjon til å undersøke dette nærmere for å få styrket eller svekket mine antagelser.

1.1 Bakgrunn og begrunnelse

Jeg har i løpet av studiet utviklet en interesse for temaet ungdom og sorg. Som diakon i Den norske kirke, ansatt med hovedvekt på barn og unge, har jeg helt siden jeg startet på diakonistudiet og i stillingen som diakon hatt fokus på temaet ungdom og sorg. Jeg visste tidlig at masteroppgaven ville handle om ungdom og sorg. I samtaler og diskusjoner, gjennom litteratur og fagartikler har masteroppgaven om ungdoms plass i sørgerommet vokst frem. Gjennom studiet har mitt fokus vært hvordan jeg kan bli en bedre menighetsdiakon der jeg jobber, i den konteksten og kulturen mitt arbeid utspiller seg.

Hvordan ungdomskultur påvirker kirkens sorgarbeid er et tema som også har vokst frem gjennom utfordringer i arbeidet. Utfordringer i møte med sørgende unge mennesker har inspirert meg til å fordype meg mer. På konfirmantleirer har jeg fått oppleve hvordan ungdomskulturen stadig er i endring. I tillegg har jeg erfaring med blant annet selvmord blant unge mennesker og har der sett hvordan ungdom søker sammen, kommer til kirken og ser ut til å ha stor nytte og behov for det rommet kirken kan gi. Gjennom stillhet og symbolhandlingen har jeg blitt overveldet av hvor mange som tydelig viser at de ønsker å benytte kirken. Ungdommen gir uttrykk for at de trenger noen som ser dem, gir dem plass og respekterer deres måte å komme sammen og uttrykke sin sorg på. På den andre siden har jeg også erfart, i samtale med andre kirkelige ansatte, hvordan deres holdninger påvirker måten ungdommen blir møtt i deres sorg. Holdninger som på ingen måte er utelukkende positive.

Utgangspunkt for min masteroppgave er et ønske om å gi ungdom den plassen i sørgerommet de trenger og samtidig heve diakoners handlingskompetanse i møte med ungdom i sørgerommet. Dette vil jeg gjøre rede for ved å fremheve betydningen av noen kulturelle fenomen i blant ungdom.

Mitt forskningsarbeid er basert på et kvalitativt fokusgruppeintervju med et påfølgende oppfølgingsskjema, utført med 8 diakoner i Hamar bispedømme. Hamar bispedømmet har 19

diakonstillinger hvorav 15 er i 100 %, 3 i kombinasjon med trosopplæring og 1 i 50 % stilling. Diakonstillingene dekker 59 sogn av i alt 164 sogn i bispedømmet. 6 av 11 prosti har ingen eller kun 1 diakonstilling. Hamar bispedømme er et bispedømme som spenner seg over fylkene Hedmark og Oppland¹. Fokusgruppeintervjuet er gjort for å gi et bilde på hvordan diakoner i Hamar bispedømme tenker og arbeider med ungdom i sørgerommet. Jeg har også gjort en kvantitativ spørreundersøkelse gjort blant ungdom. Spørreundersøkelsen ble gjort på konfirmantleir for Hedemark og Oppland konfirmanter sommere 2010, hvor 84 ungdommer besvarte ”ja, ”nei” spørsmål om bruk av minnesider på internett. I tillegg til dette benyttes teori om diakoni, ungdom, sorg og riter for å belyse oppgavens hovedtema.

1.2 Problemstilling

Når jeg skriver om sorgarbeid blant ungdom legger jeg til grunn at kulturelle fenomen blant ungdom påvirker kirkens sorgarbeid. I forskningsarbeidet er intervjuer blitt gjort for å styrke, eller svekke oppgavens antagelser. For det første antar jeg at få diakoner jobber med sorgarbeid blant ungdom. Intervjuene har hatt fokus på å få svar på hva som er grunnen til at det er slik. Handler det om mangel på kunnskap om ungdom og sorg? Er det et prioriterings spørsmål? Et profesjonsspørsmål eller handler det om ulike interessefelt?

For det andre antar jeg at diakoners holdninger og kjennskap til kulturelle fenomen spiller en rolle i kirkens sorgarbeid. Her vil jeg undersøke om diakoner kjenner trygghet og kompetanse i møte med ungdom i sørgerommet eller om det eksisterer en mangel på tryggheten og kompetansen inn i feltet ungdom og sorg. Et spørsmål som reises er om en eventuell mangel på kjennskap til ungdomskultur, språk og uttrykksmåter påvirker i hvilken grad diakoner trer inn i sorgarbeid blant ungdom.

Det finnes mange demografiske variabler man kan velge for å besvare oppgavens tema og ved å sette fokuset på et utvalg av dem vil jeg utrede mine antagelser og besvare noen aspekter ved problemstillingen:

Hvordan påvirkes kirkens sorgarbeid av kulturelle fenomen blant ungdom?

¹ http://www.ssb.no/kirke_kostr/tab-2010-06-16-01.html

I begrepet ungdomskulturen har jeg valgt ut noen kulturelle fenomener som viser seg å være særegne og samtidig av betydning for kirkens møte med ungdom i sørgerommet. Her med hovedvekt på blant annet sosiale medier og symbolhandlinger.

Det er med kompetanse lettere å utøve den tjenesten som ligger i møte med mennesker og deriblant ungdom i sorg. Aktualiteten i oppgaven ligger i å utvide diakoners handlingskompetanse og gjennom intervjuene kan det styrkes eller svekkes om det er behov for kompetanseheving innen området ungdomskultur og kulturelle fenomens møte med sorgarbeid.

1.3 Forskningsoversikt

Det er forsket på både ungdomskultur og sorg, men så langt jeg erfarer er det forsket mindre på kombinasjonen sorg hos ungdom og kulturelle fenomen blant ungdom. Mitt forskningsarbeid er knyttet til aktuell forskning innen ungdomskultur, sorg hos ungdom i tillegg til forskning innen riteteori. Disse teoriene vil bli nærmere belyst i kapittel 2, men først følger en forskningsoversikt innen de tre nevnte hovedområdene.

1.3.1 Ungdomskultur

Når det gjelder forskning innen ungdomskultur ligger hovedvekten i min masteroppgave på studie gjort av Olve Krange og Tormod Øia i 2010 fra boken *Den nye moderniteten. Ungdom, individualisering, identitet og mening*. I tillegg skrev Tormod Øia sammen med Åse Strandbu i 2007 boken *Ung i Norge: skole, fritid og ungdomskultur*. Ingunn Hagen og Thomas Wold har skrevet boken *Mediegenerasjonen, barn og unge i det nye medielandskapet (2009)*. Den skildrer at mange ungdommer synes det er lettere å uttrykke følelser når de har en skjerm å forholde seg til, lettere enn når det er ansikt til ansikt. Dette gjelder også følelser som tristhet og sorg. Den viser også hvordan barn og unge bruker digitale medier til å videreføre offline aktiviteter og gir samtidig et bilde på at sorgen finner veien til Facebook.

Det er tidligere skrevet mange bøker om ungdomskultur som Willy Pedersen sin *Bittersøtt* fra 2006 i tillegg til Erling Birkedal sin artikkel om *Konfirmasjonsopplæring og ungdomskultur* fra 2003. Allikevel er endringene i ungdomskulturen stadig i utvikling og litteraturen jeg har valgt å bruke er derfor av nyere dato.

1.3.2 Sorg hos ungdom

Forståelsen av sorg var tidligere basert på fasetenkning. Nyere teorier har en bredere forståelse av sorg hvor variasjoner av innhold, forløp, varighet og avslutning er store. Individuelle reaksjoner har fått større plass, og forståelsen er at sorg er reaksjoner er prosesser som utvikler seg i parallelle løp (Bugge 2003:41).

Samtidig med en endring i forståelsen av sorgreaksjonenes utviklingsløp ser vi en økning i informasjonsmateriellet om ungdom i sorg og sorgreaksjoner. Mye av informasjonsmateriellet er skrevet direkte til ungdom. Det kan nevnes Unni Ranheim som i 2002 skrev *Vær der for meg*, en bok av og med ungdom i sorg. Ranheim har også skrevet *Du kommer ikke over det du kommer gjennom det*, boken som kom ut i forbindelse med Fransiskushjelpens jubileum i 2009. Her får vi møte flere mennesker som har mistet en av sine nærmeste – deriblant ungdom som gir et innblikk i hvilke opplevelser de har hatt med Fransiskushjelpen og deres sorggrupper. Boken er skrevet i skjønnlitterær sjanger med dikt som deler opp mellom enkeltmenneskers sorghistorier. Kari Elisabeth Bugge, Hilde Eriksen og Oddbjørn Sandvik skrev i 2003 boken *Sorg*. Dette er en fagbok om sorg og hvordan man kan støtte sørgende - både voksne, ungdom og barn i ulike deler av sorgprosessen. Kari Elisabeth Bugge, Eline Grelland og Line Schrader har skrevet boken *Ungdom og sorg*². Boken gir informasjon om sorg, sorgreaksjoner og hvordan man kan støtte og hjelpe de som opplever sorg og tap i livet. Videre skrev Birgitte Gjestvang og Marit Slagsvold i 2008 *Ung sorg* som inneholder historiene til 14 unge og dere opplevelser av døden og livet videre. Videre kom Kari Elisabeth Bugge og Eline Grelland Røkholt i 2009 med *Barn og ungdom som sørger*. Dette er en bok med faglig støtte til møtet med barn og ungdom som opplever alvorlig sykdom eller død i nær familie.

Internett som arena

Grunnet at mange ungdom orienterer seg via internett er også tilgjengelige materiell på denne arenaen relevant for mange. Det finnes flere nettsider lagd til ungdom som opplever sorg.

² Dette informasjonsheftet er utgitt av Landsforeningen til støtte ved krybbedød i samarbeid med Foreningene: Vi som har et barn for lite, Kreftforeningen, Landsforeningen for trafikkskadde og LEVE – Landsforeningen for etterlatte ved selvmord.

- ✓ *Ung sorg* er et nettsted hvor barn eller ungdom som har mistet en av sine kjære kan treffes på nettet i ulike grupper. Siden er drevet av de som arbeider på Sorgsenteret i Bergen³.
- ✓ *Ung.no* er et nettsted drevet av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet hvor fagpersoner svarer på alt ungdom lurer på. Deriblant også hva sorg er og hvordan man sørger⁴.
- ✓ Kirkens nødhjelp tilbyr *SOS-chat* som er en av Kirkens SOS sine krisetjenester over internett. Her kan man skrive med en av tjenestens frivillige medarbeidere og få svar med en gang⁵.

1.3.3 Riter

Ritualer og symbolhandlinger har lenge vært en del av kirkens uttrykk, men er samtidig aktiviteter som stadig blir tatt mer i bruk i nye uttrykksformer. Av forskning som er gjort innen riteteori her til lands er Lars Danbolt og Hans Stifoss-Hanssen framtrede: Danbolt og Stifoss-Hanssen *Gråte min sang: minnegudstjenester etter store ulykker og katastrofer* kom i 2007. Boken presenterer resultatene av en undersøkelse om minnegudstjenestenes betydning, form og innhold etter store ulykker. Danbolt har også skrevet flere bøker om ritualer i møte med døden. Av faglitteratur har Danbolt blant annet skrevet: *De sørgende og begravelsesriten: en religionspsykologisk studie* fra 1998 og *Den underlige uka: de sørgende og begravelsesriten* fra 2002. De to sistnevnte viser studie av hvordan og på hvilken måte deltagelse i uken fra et dødsfall til begravelse virker inn på videre sorgreaksjoner.

Når det gjelder minnesider på internett er det ikke gjort mye forskning. Lars Danbolt skrev artikkelen *Ungdom som sørger på nettet* i Nytt Norsk kirkeblad i 2003, men utforingen er at dette feltet endrer seg svært fort. Det finnes altså litteratur og forskning innen de tre temaer separat, men det er kombinasjonen som virker mangelfulle. På grunnlag av dette har jeg undersøkt ungdoms plass i sørgerommet og spør hvordan kirkens sorgarbeid påvirkes av kulturelle fenomen blant ungdom.

³ <http://www.ungsorg.no/main.html>

⁴ <http://www.ung.no/>

⁵ <https://www.soschat.no/>

1.4 Struktur

Etter kapittel 1 fortsetter kapittel 2 med et teoretisk rammeverk som viser oppfatningen av begreper og forståelsesmåter innen diakoni, ungdom sorg og riter som oppgaven bygger på. Videre i kapittel 3 følger en metodisk refleksjon hvor valg og gjennomføring av metode legges frem. I kapittel 4 presenteres empirien og innholdet i fokusgruppeintervjuet i tillegg til den kvantitative spørreundersøkelsen om minnesider på internett. I kapittel 5 blir empirien analysert med noen utvalgte vinklinger som fokus. I kapittel 6 vil teori og empiri bli drøftet for å gi et svar på hvordan kirkens sorgarbeid påvirkes av kulturelle fenomen blant ungdom. I tillegg vil noen anbefalinger om hvordan kirken kan takle utfordringene man kan treffe på i møte med ungdom i sørgerommet – dette med diakonen i fokus. I kapittel 7 vil oppgaven avsluttes gjennom en konklusjon.

2 Teoretisk rammeverk

Min masteroppgave bygger på fire hovedteorier: diakoni, ungdom, sorg og riter. Noen av begrepene i oppgaven kan innbefatte ulik betydning ut fra hvilke faglig kontekst man står i. Videre følger en innføring i teoriene min masteroppgaven baserer ulike fagbegrep på.

2.1 Diakoni

Plan for diakoni i Den norske kirke uttrykker sin forståelse av diakoni slik:

Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet (Kirkerådet 2008:7).

Det er gjennom nestekjærligheten, det inkluderende fellesskapet, vern om skaperverket og kampen for rettferdigheten kirkens omsorgstjeneste – diakonien, skal ha sitt utspill og fokus. I *Plan for diakoni* fra 2008 står det ikke presisert noe om ungdomskultur eller sorg. Det kan komme nok av en generell intensjon om å ha en omsorgstjeneste som skal være for alle. Diakonien er uttrykk for menighetens kjærlighetsgjerning utført av kristne (Dietrich, Korslien, Nordstokke 2011: 112).

Diakonien er en del av kirkens vesen og samtidig evangeliet i handling. Kirken er kalt til å vitne om evangeliet både i ord og i handling og som kirkens ”kroppsspråk”, er diakonien ofte kirkens viktigste kommunikasjon av evangeliet. Dette er handlinger som utføres av kristne, med forankring i den kristne tro, og understreker dermed det særegne i all diakonalt arbeid. Siden diakonale gjerningene utførtes med fokus på Jesu diakoni kan man ikke betegne alle gode gjerninger som diakoni (LWF, 2009:40).

Diakoniens kontekst

Skal diakonien være relevant, er det nødvendig at vi ”i bønn tyder tegn og trofast leser konteksten”. (LWF, 2009:12).

Diakoni utføres på mange måter med tanke på oppgaver, arenaer, kulturer og tradisjoner, men for at diakonien skal oppleves relevant og forvandlende må man lese konteksten diakonien står i. Diakoni er basert på tro og knytter det vi leser i Den hellige skrift sammen med det vi

leser i konteksten. Som en integrert del av kirkens misjon blir den diakonale handling utfordret av konkrete kontekster. Alle kontekster er sammensatt og krever derfor analyse og faglig tilnærming. Spesielt viktig er det å avdekke underliggende forestillinger og samtidig inkludere neglisjerte stemmer. Betydningen av de kontekstuelle rammer kan være med å fremheve muligheten for alle mennesker til å fortelle sin historie, bli hørt og verdsatt av andre (LWF 2009:13).

Diakoni kan utføres av alle kristne, men siden det i min studie er fokus på *diakonen* vil jeg videre gå nærmere inne på diakonen som profesjon.

2.1.1 Diakonen

En diakon er som ansatt i Den norske kirke vigslet til tjeneste. I tjenesteordningen for diakoner står det:

Kirkens diakonale tjeneste har som formål å fremme medmenneskelig omsorg og fellesskapsbyggende arbeid, og er den tjenesten som i særlig grad er rettet mot mennesker i nød. Diakonen leder menighetens diakonitjeneste og har medansvar for å rekruttere, utruste og veilede frivillige medarbeidere (Tjenesteordningen 2005: § 2).

Sitatet er hentet fra tjenesteordning for diakoner fra 2005. Her er det ingen konkretisering av arbeidsoppgaver utover at tjenesten skal utføres i samarbeid med ansatte og frivillige og at arbeidsgiver (det vil si fellestråd) fastsetter tjenesteoppgavene. Går vi tilbake til tjenesteordningen for diakoner fra 1996 heter § 2 ”Hovedarbeidsområder og arbeidsoppgaver”. Her er det listet opp 11 punkter om arbeidsoppgaver i tillegg til at arbeidsgiver kan være med å fastsette arbeidsoppgaver. Her kan nevnes: Forebyggende og oppsøkende virksomhet overfor mennesker som trenger hjelp, omsorg og støtte. Styrking av omsorgsfellesskapet og fremme av diakonal holdning og handling i menighet og lokalsamfunn. Rekruttering, veiledning og opplæring av frivillige medarbeidere og sist, men ikke minst sorgarbeid.

Man kan sette spørsmålsteget ved om konkretiseringen av arbeidsoppgaver som er tatt vekk i 2005 versjonen kan være med på å svekke diakoners handlingsrom i sorgarbeidet. Samtidig vil jeg påpeke Kirkerådets merknad til tjenesteordningen hvor de fastholder at endringene i

tjenesteordningen ikke har til hensikt å endre innholdet i diakontjenesten⁶. Allikevel kunne møte med andre profesjoner i Den norske kirke kanskje blitt styrket om konkretiseringen fortsatt var like tydelig som i 1996 versjonen.

Jeg vil også nevne at Kirkemøtet i 2011 har gjort vedtak som styrker diakontjenesten og med dette også handlingsrommet.

Diakontjenesten i Den norske kirke er en selvstendig og nødvendig tjeneste innenfor rammen av fellesskapet av tjenester i kirken. Diakontjenesten bygger på selvstendig teologisk grunnlag og forstås primært som en karitativ tjeneste (Kirkemøtet 2011 Vedtak KM 09/11).

Men hva innebærer diakontjenesten? Som en selvstendig og nødvendig tjeneste i Den norske kirke blir diakoni ofte omtalt som ”tjeneste ved bordene” og som diakon har man mange oppgaver og funksjoner. I boken *Diakonen – kall og profesjon* gjengir Kari Jordheim hvordan svensk diakoni blir presentert i lys av seks bord som det diakonale arbeidet utgår fra. (Jordheim i Dietrich, Korslien, Nordstokke 2011: 19).

Kjøkkenbordet er et bilde på de hverdagslige møtepunktene og avspeiler den karitative funksjonen en diakon har. Det er her alle hjemmebesøk og institusjonsbesøk hører hjemme, hvor den gode samtalen har sin plass og *kjøkkenbordet* er en del av den oppsøkende diakonien.

Alterbordet/nattverdbordet er et bilde på at all diakoni går ut fra alteret. Alteret som er et symbol på hver enkel sitt møte med Gud. Den er også tilstedet for å understreke diakonens gudstjenestelige funksjon og hennes ansvar for å gi gudstjenesten en diakonal dimensjon.

Kateteret er uttrykk for diakonens pedagogiske funksjon. Som diakon har man ansvar for å undervise frivillige, barn, unge og andre i menigheten i de diakonale oppgaver og utfordringer man møter.

Sofabordet er et uttrykk for diakonens sjelesørgeriske oppgave. Som diakon har man et ansvar for å kunne starte opp og lytte til menneskers vanskeligheter og utfordringer og

⁶ www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=76

samtidig være en medvandrer med de som kjenner livet som en byrde. Denne kategorien er også en påminner på at man som diakon må være bevisst sine begrensninger.

Skrivebordet er et uttrykk for den administrative funksjonen man har som leder av menighetens diakonitjeneste og alle brev, søknader og skriv man har ansvar for å utarbeide.

Talerstolen er et uttrykk for at man som diakon må kunne gå i dialog for å kjempe for rettferdigheten. Hvordan man bør stå opp for andre og samtidig arbeide for blant annet forsoning mellom parter (Jordheim i Dietrich, Korslien, Nordstokke 2011: 19).

Som diakon arbeider man både i det forebyggende, det akutte og i etterarbeidet. Det vil si at man er en medvandrer både på kort og lang sikt. I tillegg har man som oppgave å legge vekt på de ikke-sette behovene som eksisterer i konteksten man arbeider i og fremheve disse innen kirken (Jordheim og Korsline 2010). I tiden diakonen er en medvandrer kan målene være ulike. Videre vil jeg legge frem tre begrep som ytterligere er med på å beskrive hva diakoni er og samtidig sier noe om målene man kan ha med diakonien. Begrepene forvandling, forsoning og myndiggjøring er hentet fra boken *Diakoni i kontekst*, og er med å forklare diakoniens betydning (LWF 2009).

2.1.2 Forvandling

En forvandling har skjedd når de som har tatt del i et arbeid engasjeres og endres. I forvandlingsprosessene kan diakonien være med som en forvandlende aktør ved blant annet å nå målet om å fjerne skillet mellom ”oss” og ”dem”. Paulus ord i Romerbrevet viser at vi som Guds folk bør se forvandling som Guds nådige gave (LWF 2009:44).

Innrett dere ikke etter den nåværende verden, men la dere forvandle ved at sinnet fornyes, så dere kan dømme om hva som er Gud vilje: det gode, det som er til glede for Gud, det fullkomne. (Rom 12,2).

2.1.3 Forsoning

Gud forsonet verden med seg selv ved å sende sin sønn, Jesus Kristus, til en splittet verden. Diakonien vitner om dette løftet gjennom sitt arbeid for fred og forsoning. Måten kirken må gå frem i sitt forsoningsoppdrag er å se på Jesu diakoni. Måten Jesus gikk her på jorden, handlinger han gjorde og måten han så, bekreftet og møtte mennesker på gir et forbilde til

etterfølgelse for alle diakonale handlinger. Forsoningen bør også ta et oppgjør med sannheten fortiden bærer på. Det er ikke nok og kun fjerne utfordringer mennesket bærer i seg, diakonien skal også føre folk til et nytt sted samtidig som de utrustes til å leve i det fornyede livet (LWF 2009:45).

2.1.4 Myndiggjøring

I myndiggjøring, slik den kommer frem i *Diakoni i kontekst*, ligger oppfatningen av at Gud hele tiden forsetter å utruste og myndiggjøre mennesker. Det diakonale arbeidet bør opptre som en brobygger som stadig er på vakt og tar opp temaer som blant annet skjev maktfordeling. I tillegg til dette bør det diakonale arbeidet også jobbe for å bygge relasjoner mellom motstridende parter og det kan først finne sted når det bygges bro mellom avstandene. Kommunikasjonen er viktig for å kunne opptre som brobygger. Noen ganger må kommunikasjonen være forståelsesfull og varsom, mens i andre situasjoner kreves det at man må være forutseende for å gi en stemme til de som ikke makter tale for seg selv (LWF 2009:47).

Alle trenger vi å bli forvandlet, forsonet og myndiggjort. Av den grunn har vi alle behov for diakoni – først og fremst Guds diakoni slik den ble åpenbart i Jesus Kristus, men også som gjensidig omsorg og medvandring med hverandre. (LWF 2009:44)

Grunnmuren i mitt masterstudium om møte med ungdom i sørgerommet er den diakonale teorien med fokus på en omsorgstjeneste for alle, de inkluderende fellesskapene og nestekjærligheten. Videre vil definisjon og forståelse av ungdom som ligger til grunn i oppgaven legges frem.

2.2. Ungdom

Ungdomsperioden er i dag preget av økende selvstendighet, søken etter identitet, mestring og ønske om større kontroll over eget liv. På en måte blir ungdommen mindre egosentrisk enn når de er barn, samtidig som balansen mellom egne ønsker og familiens behov ikke er stabilisert på samme måte som den oftest gjør når man blir voksen (Bugge 2003:109).

Hva en ungdom er og når man er ungdom ser det ut til å være ulike svar på. Ungdommen inn i et kirkelig perspektiv har også en vid definisjon. Allikevel er det nok mest nærliggende å tenke på konfirmantene som kirkens ungdom. Samtidig har Kirkerådet opprettet en nettside

for ungdomsarbeid som sette fokus på aldersgruppen 18 til 30 år⁷. Å skulle definere hvem som er ungdom ut fra alder kan alene opptre som statistisk. I tillegg til alder kan man definere ”ungdom” ut fra psykologisk modning, biologisk knyttet til puberteten eller som et kriterium for sosial status i samfunnet. Ser man ungdomsbegrepet ut fra utviklingspsykologien betraktes ”ungdom” som en form for sinnstilstand eller holdning, men som allikevel er i endring (Strandbu og Øia 2007:9). Noen ganger er definisjonen utvidet, mens andre ganger er den innskrenket. Dette er nok også noe vi kan se når ”barn” blir betegnet. Skillet mellom barn og unge avhenger av ulike faktorer og kan være varierende fra kilde til kilde.

Min masteroppgave bygger på en definisjon av ungdom om en sinnstilstand eller en holdning. Samtidig er det flere faktorer som påvirker ungdoms reaksjoner. Blant annet om man er gutt eller jente.

2.2.1 Kjønn

Det ble i 2001 gjort en studie for å sammenligne alle europeiske og nordamerikanske lands kjønnslikestilling. I denne studien rangeres Norge som mest kjønnslikestilt av alle deltagende land. I tillegg ble det i 1992 gjort en studie om ungdoms levekår i Norge. En tilsvarende studie ble gjort i 2002 (Strandbu og Øia 2007). Studien viser blant annet endringer som har skjedd med gutter og jenter i løpet av de 10 årene. I følge studien ser det ut til at de to kjønnene har ulik kulturell karakter og at de samtidig har ulike holdninger til sentrale verdier og stridsspørsmål. Det ser også ut som om jenters oppførsel fremmer løsninger, mens guttene har større tendens til å gjøre opprør (Strandbu og Øia, 2007:82). Ifølge studiene viser jenter og gutter ulike holdninger til vennskap, rusmiddelbruk, kriminalitet og psykisk helse. Når det gjelder det sistnevnte vises det større psykiske plager for både gutter og jenter siden 1992, men økningen er størst blant guttene. Allikevel har selvmordstallene økt mest hos jentene⁸. Selvfølelsen viser seg å være bedre hos guttene enn hos jentene.

Kjønnsforskjeller påvirker også hvilken type atferdsproblemer ungdommen viser. Det vises større forekomst av problematferd blant gutter og dette misforholdet synes å eksistere i de fleste kulturer og situasjoner. Samtidig er guttene mer åpne utad i sin problematferd, noe som kan gjøre det lettere både å se og oppfatte problemer hos guttene. Jentene derimot holder sine

⁷ www.ungdomsarbeid.no

⁸ Gutter: 1992: 6 %, 2002: 6,3 %. Jenter: 1992: 10,5 %, 2002: 13,9 %

problemer og utfordringer mer skjult og relatert til nære relasjoner (Bedring, Frønes og Sørli, 2010:61).

2.2.2 Ungdomskultur

Ungdom og ungdomskultur kan sees på som livsfaser i relasjon til det voksne livet og derfor også som noe uferdig. Ungdom er i dannelselse og formes over tid inn i de voksnes kulturer og normer. Man kan si at hver ungdomsgenerasjon utvikler bevissthet og holdninger på grunnlag av sentrale opplevelser og hendelser i den tiden de lever (Strandbu og Øia 2007:10). Variasjonene mellom ulike grupper av ungdom i landet er store. Allikevel kan man se noen hovedtrekk som anslår hvordan ungdom, som sosial kategori, i Norge i dag er sammenlignet med tidligere tidsepoker. Samfunnet i dag inneholder flere representanter fra ulike tradisjoner, kulturer og holdninger nå enn det gjorde før. Sammenlignet med tidligere tider da tradisjonen og kulturen var mer ensartet påvirkes ungdomskultur av dagens heterogene sammensetning av samfunnet. I tillegg til den heterogene sammensetningen er det flere tenåringer som er skoleelever nå enn tidligere. Skolen er en viktig sosial arena for ungdom og er derfor en større kulturell arena enn tidligere. Tross at det virker å være større kulturell ulikheter i samfunnet er det trolig større kulturell likhet mellom foreldre og barn nå enn det var for 50 år siden. Dette tyder på at familiestrukturen har endret seg (Strandbu og Øia 2007:20). Samfunnet har utviklet seg på mange måter og utviklingen som skjer kan skape et skille mellom generasjonene. Selv om likheten mellom generasjonene er større enn før, skjer det store kulturelle endring som kan gjøre at skillet mellom generasjoner gjør ungdom usikre i enkelte handlingssituasjoner.

Det er god grunn til å mene at ungdomstiden er en særskilt sensitiv aldersfase slik at holdninger, verdier og det sjølbildet som utvikles i møte med de særskilte generasjonsmessige utfordringene, fester seg og er svært bestandige (Strandbu og Øia 2007:11)

Ungdommen viser seg å være mer bevisst på hva de mener om seg selv og samtidig mer opptatt av hva andre tror om dem. Krage og Øia hevder at samfunnet de siste 15 årene kjennetegnes ved en sterkere selvbevissthet og selvrefleksivitet som begge er viktige faktorer i det de kaller individualisering:

Å leve i et sterkt individualisert samfunn kan for ungdom handle om at de møter ungdommens utfordringer under svakere normtrykk, med færre faste orienteringspunkter og med svake eller ingen retningsanvisning fra internalisert kultur. Økende individualisering er også noe de unge er

med på å utvikle ved å overskride de sosiale føringer og kulturelle sporene til praksis som finnes i deres bakgrunn i form av kulturelle tradisjoner og normer (Krage og Øia 2005:46)

Ungdomskulturen er som kultur ellers i samfunnet stadig i endring og uviktig. Som vi skal se videre er heller ikke sorgteori et statisk begrep, men teori som endres med tiden. Videre vil sorgteorier knyttet opp mot ungdom legges frem.

2.3 Sorgteori

Det er skrevet uttallige bøker om sorg. Psykologer, forskere, prester og helsepersonell har kommet med ulike typer bøker og teorier om sorg og sorgreaksjoner⁹. Gjennom tidene har nye teorier blitt løftet frem, analysert og deretter forkastet. Meningene om sorg er mange og forskjellige. Forståelse av sorg var tidligere basert på fasetenkning og var bygget på en oppfatning om at bearbeidelse av sorg gikk gjennom ulike faser. Nå er andre teorier i anmarsj, men allikevel er det ikke ett teoretisk paradigme som dominerer (Bugge og Røkholt 2009:49). Sorgforskning har tidligere hatt fokus på mangfoldet i reaksjoner og tilpasningsstrategier. Nå er den mer orientert mot relasjons – og systemperspektivet. Sorgen er et mer flerdimensjonalt enn et individuelt fenomen og må forstås i lys av relasjonene den enkelte lever i. Dagens teorier har en bredere oppfatning av sorgen hvor det argumenteres for at innhold, forløp, varighet og avslutning kan variere fra person til person. Det handler ikke lengre kun om sorg i forbindelse med dødsfall. Individuelle reaksjoner har fått større plass og forståelsen er at sorg er reaksjoner og prosesser som utvikler seg i parallelle løp (Bugge 2003:41).

Nyere teori innen sorgfeltet ser ut til å ha samme klang, og Alte Dyregrov skriver som avsluttende kapittel i boken *Ung sorg* noe som gjengir den klangen:

Det finnes ikke en riktig måte å sørge på. Sorg er svært forskjellig fra person til person. Noen er triste lenge, andre er ikke triste i det hele tatt. Noen reagerer sterkt rett etter dødsfallet og lite seinere, mens for andre er det omvendt (Dyregrov i Gjestvang og Slagsvold 2008:218).

⁹ Dyregrov 2007, Dyregrov 2010, Bugge 2003, Bugge 2008, Bugge 2009, Danbolt 2005, Ranheim 2002, Ranheim 2009, Pedersen 2006, Gjestvang 2008.

2.3.1 Sorg hos ungdom

Sorg er opplevd tap eller brutte relasjoner i livet. I min masteroppgave er hovedfokuset rettet mot sorg etter død. I etterkant av dødsfall kan sorgprosesser forekom på det indre og det ytre plan. Når det gjelder ungdom kan dette utarte seg ved at man blant annet kan slite med å tilpasse seg det ytre, som skole og fritidsaktiviteter. Dette grunnet at det indre kaos ikke gir en ro. Samtidig ser man at den indre prosessen kan være krevende og vanskelig uten at dette gir noe utslag på tilpassning i blant annet skolen (Bugge og Røkholt, 2009:28). Flere ungdommer kan virke som om de har det bra utad, men de indre prosessene kan gå i bølger og påvirke dagen ut fra situasjoner og hendelser som kan ”trigge” sorgen (Bugge, Grelland og Schrader 2008:7). Grunnet at et barn og ungdoms modningsnivå er i utvikling kan man se at sorgen endres og dermed også kan komme sterkere til uttrykk når barnet eller ungdommen når et nytt forståelsesnivå. For hver utviklingsmessige endring kan derfor sorgen oppleves annerledes og ”ny” for ungdommen (Bugge og Røkholt, 2009:27)

I dag sees en økning i informasjonsmateriellet til ungdom om sorg, normalreaksjoner og prosesser¹⁰. Dette var en av de tingene som ikke eksisterte på samme måte da Kari Bugge utviklet sin sorgmodell for ungdom. Hennes modell ble konstruert i 1994 og både sorgteori og ungdomskultur har utviklet seg siden den gang. Fasetenkningen dominerte i tillegg til at det var mindre fokus på kunnskap om ritualenes betydning rundt sorg. Undersøkelsen er basert på ungdoms historier om opplevelser før og etter død av søsken eller foreldre. Tross at studie er gjort i en annen tid innehar den nyttig informasjon om hva det er viktig å ha fokus på i møte med ungdom i sorg (Bugge 1994). Hovedtrekkene fra studie gjengis i de seks følgende punktene:

1. Og ”å se døden” handlet om at ungdom forstod at den syke ville dø, men at ingen snakket om det.
2. Ungdom oppfattet at døden ikke var så dramatisk som de hadde trodd og at det gikk fortere å dø enn de hadde forventet.
3. Ungdommen hadde problemer med å forstå det som hadde skjedd da døden inntraff. Grunnet en manglende reaksjon på sorgen stemte ikke følelsene ungdommen selv bar på med oppmerksomheten omgivelsene ga. Ei heller forventingen omgivelsene hadde til ungdommens sorgatferd.

¹⁰ Se 1.3.2

4. Oppmerksomheten var stor de første ukene etter dødsfallet og alles øyne var da rettet mot dem. Dette kalte de ”den offentlige sorgen”
5. ”Alenesorgen” var derimot den perioden alle andre gikk videre i livene sine og ingen lengre spurte om tapet ungdommen hadde hatt. Denne ”alenesorgen” opplevdes smertefullt og ensomt. Her syntes ungdommen sorgen og savnet opplevdes størst.
6. Sorgens ”nye lys” ble beskrevet som tiden etter at den sørgende hadde fått hjelp til å sørge. Her fikk ungdommen et nytt syn på tapet og nye verdier i livet (Bugge og Røkholt 2009:31).

Sorg er altså en prosess som innebærer store individuelle reaksjoner. Måten å reagere på i tillegg til styrken på reaksjonene kan varier fra moderate til massive uttrykk. Sorgen har ingen lineær karakter, men en periodisk prosess (Bugge og Røkholt 2009:27). Variasjonen avhenger av personlighet og etablert normalatferd og i sorgprosesser kan personlige reaksjonsmønstre forsterkes. I møte med ungdom i sorg bør fokuset blant annet være å hjelpe den sørgende ut av ikke - funksjonelle reaksjonsmønstre og heller lære dem andre uttrykk. I tillegg bør hovedmålet være å styrke mestringsmulighetene, kartlegge ungdom som er utsatt for komplisert sorg og samtidig gi støtte og hjelp til en harmonisk utvikling for den enkelte (Bugge og Røkholt 2009:33.51).

Kari og Alte Dyregrov opererer i sin bok *Sosial netteværkstøtte ved brå død* med flere lister over hva man som medvandrer bør og ikke bør gjøre i møte med ungdom i sorg. En av dem er skrevet ut fra hva ungdom selv har sagt. Her kan nevnes:

- ✓ Uttrykk at du ikke har ord for situasjonen eller ikke vet hva du skal si.
- ✓ Ikke tro at du forstår hvordan din venn har det.
- ✓ Snakk med og spør vennen din om hvordan du kan støtte han/henne i sorgen.
- ✓ Husk at det ikke er å rippe opp i såret å snakke naturlig om den som er død.
- ✓ Ta initiativ og støtt din venn over tid. (Dyregrov, Dyregrov 2007:176).

I sorgarbeid er det tradisjonelt de nærmeste pårørende som får tettes oppfølging. Men hva skjer med ungdom som er sterkt berørt av et dødsfall, men ikke er nærmeste pårørende. Neste del bygger på en bok som er med å beskrive stemmer fra ung sorg.

2.3.2 Stemmer fra ung sorg

I den følgende delen er det tatt utgangspunkt i boken *Ung sorg* fra 2008 skrevet av Birgitte Gjestvang og Marit Slagsvold (Gjestvang og Slagsvold: 2008). Boken inneholder 14 rene intervju med ungdom som har opplevd sorg av ulik sort og er en illustrasjon på hvordan kultur og ung sorg møtes. Den gir flere eksempler som viser kombinasjonen jeg er på utkikk etter og som leser av boken får man innsikt i ungdoms tanker om sorg og sorgprosesser. Intervjuene med de unge fant sted noen år etter at dødsfallet av en i nærmeste familie hadde skjedd. I løpet av intervjuene får man et innblikk i tanker og opplevelser, gleder og sorger ungdommene har båret på og kanskje ennå preges av rundt sine opplevelser. Samtidig gir den god og nyttig kunnskap om hva som bør være det viktig i møte med ungdom i sorg.

Boken har fokus på at alle sørger forskjellig og at det derfor ikke finnes *en* fasit på hvordan den enkeltes sorgprosess vil utvikle seg. Der noen kan kjenne at sorgen kommer som et slag med en gang dødsfallet har inntruffet er det andre som ikke kjenner noe. Derimot kan sorgreaksjonen komme lenge etter at alle andre har gått videre med livene sine og tror at alt sikkert går bra med den pårørende/ungdommen. På dette tidspunktet er ikke rommet for sorgen så lett å finne og ungdommen kan sitte igjen med en ensom og vond følelse. Noen av ungdommene beskriver hvordan de lar være å reagere for å skåne sine foreldre. Dersom et av barna i en familie er omkommet kan ungdommen som er igjen kjenne et behov for ikke å pålegge sine foreldre enda en byrde med sin egen sorg. Grunnet det kan de ovenfor foreldre, venner eller seg selv ta seg sammen og later som om alt går bra.

Jeg ga meg ikke tid til å kjenne etter hva jeg følte, eller til å gå ordentlig igjennom det som hadde skjedd. Jeg skjøyv bare det vonde veldig langt bort og tenkte at ”okay – dette funker jo”, så da er det bare å fortsette. Dette viste seg å bli litt problematisk i lengden (Gjestvang og Slagsvold, 2008:124).

Boken gir også et bilde av at ungdom har liten kunnskap om normalreaksjoner i forbindelse med tap av en av sine nærmeste. Grunnet det er blant annet boken en påminner om at det er viktig å få informasjonen i riktig tid. Historiene vi får høre gir nye aspekter til tankemønster om hvordan man kan og bør møte ungdom som opplever tap og sorg. Et av aspektene er å våge å spørre flere ganger over en lengre periode. En av ungdommene sier det så slående, sterkt og godt:

Prester var ikke akkurat min greie på den tiden, men han var egentlig en hyggelig mann. Han forsøkte å snakke med meg flere ganger, men jeg bare avviste ham. Til slutt tenkte jeg at hvis han prøver en gang til, så skal jeg fortelle hvordan jeg har det. For jeg ønsket egentlig å snakke med noen. Men da prøvde han ikke flere ganger, og jeg turte heller ikke å ta kontakt (Gjestvang og Slagsvold, 2008:148).

Sorgen kan ha mange navn, mange forkledninger og mange uttrykk. Dette fremlegget av sorg hos ungdom har gitt et innblikk i noen grunnleggende forståelser og teorier om hvordan ungdom møter og kjenner sorgen. Videre følger en innføring i riteteori i tillegg til betydningen og plassen symbolhandlinger kan ha for ungdom i sørgerommet.

2.4 Riteteori

Riteteorien er tatt med for å understreke betydningen av å gi rom og uttrykksformer for sorgen når den inntreffer. Et ritual er en fastsatt ordning som brukes ved en kirkelig eller annen religiøs handling (Danbolt og Stifoss-Hanssen 2007:41). Ritualisering er en måte å knytte sammen ytre og indre handlinger og følelser, og dermed være med på sette hendelsen inn i et større perspektiv (Danbolt 2002). Samtidig påpeker Danbolt at ritualene må ha identitet. Om det ikke finnes identitet i ritualene finnes det heller ikke den samme legedom som om identiteten er tilstedet. Identitet og ritualisering gir en dynamikk og først når denne dynamikken er oppnådd kan man gå forandret ut av ritualet (Danbolt).

2.4.1 Religiøse symboler

Et symbol er et tegn som er tillagt verdi og er bærer av en mening. Ordet stammer fra greske *syμβallein* som betyr å bringe sammen (Danbolt og Stifoss-Hanssen 2007:41). Symbolene synliggjør det usynlige, uttrykker troen på en annen måte enn med ord og kan dermed åpne for mennesket til en større sammenheng. Religionsforsker Mircea Eliade som er referert i Danbolt og Stifoss-Hanssen skiller mellom symbolspråket og begrepsspråket hvor han mener symbolspråket har mulighet til å kommunisere dypest av de to. Symbolet er bærer av individuell og kollektiv mening og er samtidig multivalent. Det vil si at de har verdi på flere måter og med ulik betydninger for ulike personer (Danbolt 2002:35). Det å tenne et lys kan for en person bety å minnes en kjær som er død, mens det for en annen kan være i respekt for de som sitter igjen som pårørende etter et dødsfall. Gjennom de religiøse ritualene kan mennesker få erfare at tilværelsen henger sammen, at man er knyttet til et fellesskap og at det er mulig å mestre en krevende livssituasjon (Danbolt og Stifoss-Hanssen 2007:42). Siden

historiske prosesser er i utvikling innebærer det at symbolene også fornyes og nytolkes (Danbolt 2002:35).

2.4.2 Kirken som rituelst sted

I møte med brå og uventet død eller ulykker har vi den siste tiden sett et voksende ønske om åpen kirken og minnegudstjenester (Danbolt og Stifoss-Hanssen 2007:112). Kirkerommet er bærer av flere faktorer som er med på å gi ritualer som skjer en dypere mening. I boken *Gråte min sang* gjenfortelles opplevelsen en dame har av kirken etter å ha opplevd en tragedie:

Hun sa om kirken er et rom som får fram og ivaretar ulike følelser, hun er vant til å være der med både glede og sorg, og hun forventet at der ville hun treffe ande i samme situasjon. Hun tenker at kirken er et verdig og vakkert rom der sorgen og gleden har blitt ivaretatt gjennom generasjoner, et sted for tilhørighet og sammenheng, felleskap og følelser, verdighet og tradisjon. For henne fungerte også kirken som et sted for enkle ritualer som å tenne lys, høre musikk og sitte stille med andre (Danbolt og Stifoss-Hanssen 2007:105).

Kirkerommet utgjør kun et av flere rituelle steder. Vi har den senere tid sett at det blant annet dannes spontanalter og lystenning på ulykkestedet. Danbolt hevder at dersom en kirkelig ansatt er med ut dit spontanalteret dannes får kirken en representasjon i ritualer selv om ritet ikke skjer i kirkerommet. Dermed bringes kirken dit folket er og ritualer gis en større forståelse og dermed gjør ritualer noe dypere med den som er med å utføre ritualer.

Videre vil jeg gå litt nærmer inn på noen konkrete og relevante ritualer og symbolhandlinger.

Begravelsesritualet

I Norge skjer de fleste begravelser innen 8 dager etter at dødsfallet har inntruffet (LOV 1996-06-07 nr 32, § 12). I løpet av uken fra dødsfallet til begravelsen er det flere faste momenter som inntreffer. Lars Danbolt har skrevet en bok med tittelen *Den underlige uken* som gir et innblikk i blant annet virkningen denne uken kan ha på den sørgende. Studie fra 2002 viser at de som tok seg tid til å sørge den første uken i etterkant har mindre angst, depresjon og tapsrelaterte erfaringer enn de som ikke tok seg tid til å sørge. Jo mer dramatisk dødsfallet er, jo viktigere er det å være tilstede i det som skjer ”den underlige uken”. De som viste mangel på sørgeatferd hadde forlenget og sterkere uttrykk i sin sorg. Studien viser også at de som viste sørgeatferd fikk også mer ut av begravelsen (Danbolt 2002:61). En side ved begravelsesritualet er å markere et overgangsrområde for så å hjelpe den sørgende med å gå fra

en relasjonsfase til en separasjonsfase i sitt forhold til den avdøde. Ikke som to separate faser, men to faser hvor hovedtyngden forskyves fra relasjonen til separasjonen. Begravelsesritualet skal hjelpe den sørgende å akseptere prosessforskyvningen både på det indre og det ytre plan (Danbolt 1998:112).

Lystenning

Studien til Danbolt og Stifoss-Hanssen viste blant annet at lystenning er et av de ritualene som opplevdes sterkest for pårørende. Der de pårørende i tillegg fikk være med å tenne lys selv, viste studien at deltagelse kunne være med på og åpner for et større rom for ritualisering (Danbolt og Stifoss-Hanssen 2007:191). Videre viste studien at lystenning hadde stor betydning for sorgprosessen, og slike typer handlinger ga en emosjonell utladning, den styrket virkelighetsopplevelsen og fremsto som verdig, vakker og respektfull. Studien viser at både prester og pårørende oppfattet lystenningen som både en bønn og en mulighet til å vise støtte og medfølelse med de pårørende (Danbolt og Stifoss-Hanssen 2007:105).

Ritene eksisterer i kjente uttrykk og former, men etableres også på nye arenaer og får dermed nye uttrykk.

2.4.3 Minnesider på internett

En minneside er en arena som skapes i et nettsamfunn. Den opprettes som regel i etterkant av at noen har gått bort. På minnesidene kan man se bilder av den avdøde, skrive hilsener til den avdøde eller til pårørende. Minnesidene viser interaksjon mellom nære og fjerne venner av den som er død. Slike minnesider kan opptre kun timer etter en ulykke eller et dødsfall har inntruffet og kan være aktive i mange år etter at personen minnesiden er rettet mot er omkommet.

Å skulle skrive om minnesider på internett knyttet til teori og forskning byr på utfordringer. Grunnen til dette er at minnesider på internett er fenomener som stadig er i endring og teori går fort ut på dato. Det er heller ikke gjort mye forskning innen dette feltet, men Lars Danbolt skrev en artikkel i Nytt norsk kirkeblad i 2005 jeg vil ta utgangspunkt i. Her trekker han frem betydningen av minnesider på internett som er aktuell også i dag. Artikkelen om *Ungdom som sørger på nettet* starter med en henvisning til et Alta Vista – søk som Danbolt gjorde på ordet

”minneside”. I 2005 fikk han et resultat på 1.070. Et identisk søk gir 23. mars 2011 et resultat på 19.300. Dette gir et bilde på at minnesider på internett er et kulturelt fenomen i vekst (Danbolt i Nytt norsk kirkeblad nr. 4/2005).

I følge Danbolt uttrykker ungdommen at det er lettere å kommunisere sin sorg og sine følelser skriftlig på blant annet internett. Det påpekes også at det skriftlige åpner for det muntlige når ungdommen får uttrykke seg på ”sin arena”. Samtidig påpekes betydningen av at foreldre og voksne viser åpenhet og deltagelse til arenaer på internett. Danbolt understreker at alle kulturer og subkulturer utvikler sine kulturadekvate rom. Det er derfor naturlig at ungdom gir sorgen rom på en arena de føler seg hjemme i. Minnesidene oppleves for ungdommen som en måte å hedre den døde minne på og samtidig kanalisere de egen sorg. Nettet og interaksjon på nettet er naturlig for ungdommen, og ungdommen bruker nettet, som er en kjent arena, til å gjennomleve det ukjente – sorgen. Danbolt påpeker at minnesider kan være god hjelp for de involverte i sin sorgprosess og at minnesidene med sine bilder, historier om den avdøde og kondolanseprotokoll er følelsesforløsende. Minnesider på internett kan sees på som en forlengelse av spontanalteret der lys, blomster, hilsener og bilder blir lagt ut hvor en ulykke har skjedd (Danbolt:2005). Spontane ritualer som minnesider på Facebook og blomster på ulykkesstedet, er blitt svært vanlig de siste årene og finnes både i de sosiale medier som i samfunnet for øvrig. I boken *Å ta avskjed* skriver Alte Dyregrov noe om rituelle markeringer på internett. Han beskriver hvordan minnesider uttrykker medfølelse og samtidig er med på å markere tilhørighet og sosialt felleskap (Dyregrov 2010:61). Atle Dyregrov uttrykker også at vi som samfunn er blitt flinkere med sorgritualer enn tidligere, og at moderne krisepsykologi har fått folk til å forstå at ingen er tjent med å tie sorgen i hjel¹¹.

Ungdom som i dag vokser opp er en del av mediagenerasjonen. 98 % av barn i alderen 8-18 år har PC med internett hjemme og internett kan brukes til mye, men oftest som en portal for utveksling av informasjon mellom brukere (Hagen og Wold 2009:66-67). Det finnes flere typer nettsamfunn hvor minnesidene kan utspilles. Her kan nevnes Nettby, Twitter og Facebook. Jeg har i min masteroppgave avgrenset undersøkelsen til Facebook. Dette grunnet at møtet med ungdom i sørgerommet i denne oppgaven defineres som konkrete og individuelle møter og at det derfor har vært nødvendig med en avgrensning.

¹¹ www.tv2.no/gmn/nettprat/-la-barna-se-de-doede-3272966.html

Danbolt understreker betydningen av minnesider på internettet som også er et argument for å holde seg oppdatert på ulike kulturelle fenomen i møte med ungdom i sørgerommet.

Minnesidene gir enormt mye informasjon om hvordan ungdom (og voksne) sørger, hvordan de føler og tenker – blant annet om de eksistensielle spørsmålene forbundet med liv og død. Alt tyder på at minnesider på internett vil etablere seg som en del av de mønstrene som sorgen bearbeides gjennom, og det ville derfor være av stor verdi å få fram forskningsbasert kunnskap om dette feltet (Danbolt 2005:14).

Eksempler på minnesider på Facebook

For å gi et innblikk i hva en minneside er vil jeg videre legge frem to konkrete eksempler på. På minnesidene fremkommer det hvordan interaksjonen mellom ungdommer skjer i slike sosiale medier og videre kan dette hjelpe kirkelige ansatte til å skjønne ungdommens måter å uttrykke seg på. Tar man seg tid til å sette seg inn i språket og måten ungdommen kommuniserer på igjennom minnesidene kan man få god kjennskap til hva som er typisk for ungdoms sorguttrykk.

Minneside for noen som har mistet en nær venn eller familie medlem¹²

Denne minnesiden er for alle som har mistet en nær venn eller et familiemedlem. Det står beskrevet i informasjonen om minnesiden at man kan skrive noen ord som man ikke klare å *snakke* om det som har skjedd. Det er det mange som har gjort. Et par eksempler på innholdet i slike kommentarer kan være:

... KOMME I GANG... Ja, det er vel best å komme i gang nå.- hører jeg. Komme inn i de vante rammer. Og jeg skjønner at du ikke vet hva sorg kan være. Mitt liv blir aldri i den samme ramme. Mitt liv bader i den verste smerte, og jeg har nettopp begynt på mitt livs tøffeste arbeid... SORGARBEID.. Det er det som betyr mest nåJEG ER I GANG... du e med meg kvar dag alltid i mine tankar... kjære Johnny...

Min kjære bror jeg savner deg ♥♥ Du var alltid der når jeg følte meg ensom, passet på at jeg hadde det bra. Du er borte nå, men du holder meg oppe allikevel fordi jeg vet du er hos meg i ♥ mitt. SAVNET ER ENORMT STORT♥♥ Hvem skal dra dyna over meg når jeg føler redsel nå??? DU ER MIN ENGEL, derfor er jeg alltid trygg fordi... du passer på meg. Bare som en slags engel nå:)GLAD I DEG BRODERN<3DU VAR BARE GOD♥

Det første sitatet hentet fra minnesiden viser et eksempel på å uttrykke sine innerste følelser. Følelser en bærer på, men kanskje ikke vil eller finner rom til å dele i den offline verden. Det andre eksempelet er typisk med tanke på at man skriver *til* den avdøde. Dette er noe man også i begravelsessammenheng ser mer og mer til. Minnetaler er skrevet *til* den avdøde og man

¹² <http://www.facebook.com/profile.php?id=1125203964&sk=wall#!/group.php?gid=123641605424&v=wall>

snakker ikke så mye *om* den avdøde, men til den avdøde. Denne minnesiden er ikke for et konkret menneske, men for alle som har opplevd sorg ved dødsfall. Leser man videre på minnesiden kan man se at her finnes alt fra ”ny” sorg til sorg som startet for mange år tilbake. En slik minneside ser ut til å være med å gi sorgen et rom sammen med andre som har opplevd noe lignende, men kanskje kan den også gjøre det vanskelig og avslutte sorgen eller lære seg å leve med den og heller at sorgen dyrkes, noe neste minneside gir assosiasjoner til.

Minneside for XX¹³

Minnesiden for XX er et eksempel på en ung jente som døde etter kort tids sykdom. Et interessant fenomen her er at tross at dette dødsfallet inntraff i juni 2006 blir siden stadig oppdatert. Som eksempel kan nevnes at det 23.januar 2011 ble lagt ut bilder og hennes venner skriver fortsatt ”til” henne:

I dag skulle du blitt 21år, skulle så gjerne ønske du fortsatt var her! Livet er så urettferdig.. Jeg savner deg ♥

Det kan virke som om minnesidene er med å holde den avdøde tilstede. Gravplassen var en naturlig plass å oppsøke for å komme nærmere den avdøde og for de aller fleste er det fortsatt det. Døden spres til mange steder og minnene oppstår også da i flere sammenhenger. Samtidig kan man nå få assosiasjoner til at minnesidene for mange opptrer på samme måte. Minnesidene kan være til hjelp for enkeltmennesker som bærer på en sorg som trenger plass og utløp, men vi ser også eksempler på hvordan minnesider kan opptre når store ulykker skjer og fellesskapsfølelsen kan bli dominerende og gi trøst.

Nå som det teoretiske rammeverket er lagt frem vil kapittel 3 gi en innføring i den metodiske refleksjonen oppgaven bygger på.

¹³ <http://www.facebook.com/profile.php?id=1125203964&sk=wall#!/group.php?gid=5566530964&v=wall>

3 Metodisk refleksjon

Dette kapitelet omhandler valg og gjennomføring av forskningsmetode som er benyttet i innhenting av forskningsmaterialet. I tillegg gis en innføring i forståelsen av de vitenskapelige metoder oppgaven bygger på.

De vitenskapelige metoder gir retningslinjer for hvordan man skal hente inn kunnskap innen et bestemt fagområde. Samtidig er disse vitenskapelige metodene med på å vise hvordan den konkrete kunnskapen innen det aktuelle fagområdet skal oppfylle de vitenskapelige kravene til teorien. I min oppgave omhandler dette ungdoms plass i sørgerommet og hvordan kirkens sorgarbeid påvirkes av kulturelle fenomen blant ungdom (Grønmo 2004:38). De metodiske redskapene er valgt for å innhente informasjon til et pålitelig resultat (Kvale 2001:114). Gjennom de vitenskapelige metoder vil empirien som skal brukes for analyse og drøfting fremstå. Empirien har gitt noen funn på hvilke aspekter som ser ut til å være av betydning for ungdoms plass i sørgerommet. Dette vil videre, ved hjelp av hermeneutikken, brukes til å reflektere over hvordan man tolker de vitenskapelige funnene som er gjort gjennom de metoder som er brukt. Dermed vil man med hermeneutikken, eller fortolkning, skape mening og forståelse av materialet (Repstad 2007:121). Når fortolkningen er gjort er ikke det grunnleggende materialet lengre objektiv data som skal kvantifiseres, men meningsfulle relasjoner som skal tolkes og analyseres (Kvale 2001:25). Kvale understreker hvor viktig det er å vurdere forskningens moralske sider. Han nevner tre etiske regler for at forskning på mennesker skal være kvalitetssikret. For det første må intervjupersonen blant annet informeres om undersøkelsens overordnede mål og hovedtrekk. Konfidensialitet må sikres ved at det ikke offentliggjøres personlig data som kan avsløre intervjupersonens identitet. En viktig del av rapporteringen er derfor å endre navnene og annen informasjon som kan være med å avsløre informantens identitet. Avslutningsvis påpeker Kvale betydningen av å vurdere om konsekvensene av intervjuene kan være til skade for den som er blitt intervjuet (Kvale 2001:68.69). For å ivareta intervjupersonene, har NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste) godkjent dette forskningsprosjektet.

3.1 Valg av vitenskapelig metode

Jeg har valgt to ulike metoder for å innhente den bredden av informasjon jeg trenger for å besvare oppgavens problemstilling: Hvordan påvirkes kirkens sorgarbeid av kulturelle fenomener blant ungdom. Det er gjort et kvalitativt fokusgruppeintervju blant diakoner og en kvantitativ spørreundersøkelse blant ungdom. Jeg ønsket å få en oversikt over hvor mye og hvordan diakoner i Hamar bispedømme jobber med ungdom i sørgerommet. Siden avstandene i bispedømmet er store valgte jeg å gjøre dette ved hjelp av et intervju med flere diakoner sammen – et fokusgruppeintervju. En fokusgruppe er en gruppe personer som deltar samlet til et uformelt intervju. Det foregår i form av diskusjon og formålet er å få frem mangfold av synspunkter, vurderinger og kreative assosiasjoner innen et avgrenset område (Grønmo 2004:416). Dette er et gruppeintervju som grunnet at fokuset er et gitt tema kalles fokusgruppe. En typisk fokusgruppe er på mellom 5-10 personer og gruppelemmene bør kommunisere godt med hverandre (Grønmo 2004:161). 8 av 19 diakoner fra Hamar bispedømme deltok på intervjuet¹⁴. Jeg er selv ansatt som diakon i Hamar bispedømmet og er derfor en av de 19 diakonene, men i intervjusituasjonen var jeg ikke deltager, men ledet intervjuet uten å komme med egne meninger og eksempler. Det vil si at jeg ikke var en av de 8 diakonene som var med på fokusgruppeintervjuet. Allikevel vil jeg påpeke at jeg under drøftingen, i kapittel 6, vil bruke egne erfaringer for å illustrere eksempler som er med å understreke hvordan kirkens sorgarbeid påvirkes av kulturelle fenomener blant ungdom.

I tillegg til å undersøke diakonene i Hamar sine holdninger til møte med ungdom i sørgerommet var jeg interessert i å finne ut hvilken kjennskap ungdommene i Hamar bispedømme hadde til minnesider på internett. Jeg gjorde derfor en kvantitativ spørreundersøkelse om ungdom i Hamar bispedømme sin kjennskap til og bruk av minnesider på internett. Spørreundersøkelse blant gjort blant ungdommer på en konfirmantleir, sommeren 2010 og inneholder sju spørsmål om kjennskap til minnesider på internett. 84 ungdommer i alderen 13-19 år deltok. Spørsmålene dreide seg om ungdommene hadde kjennskap til slike minnesider, om de selv hadde benyttet seg av slike minnesider og om hva de tenkte om å uttrykke sine følelser og tanker på en slik måte (se vedlegg 2).

¹⁴ Deltagende diakoner i fokusgruppeintervjuet var 44 % av alle diakoner i Hamar bispedømme.

3.2 Kvalitativt fokusgruppeintervju

Å samtale er en gammel måte å tilegne seg kunnskap på og systematisk intervjuforskning har eksistert i noen tiår (Kvale 2001:23).

Å samtale – ”konversere”- er en grunnleggende menneskelig kommunikasjonsmåte. Mennesker snakker med hverandre – de interagerer, stiller spørsmål og besvarer spørsmål. Gjennom konversasjon lærer vi andre å kjenne – vi lærer om deres erfaringer, følelser og håp, og om den verden de lever i (Kvale 2001:21).

Siden min masteroppgave er skrevet innen fagfeltet diakoni, valgte jeg å intervju diakoner. Jeg ønsket å undersøke diakoner i egen kultur og kontekst med tanke på den påvirkning dette kan ha på arbeidet. Valget falt derfor på Hamar bispedømme. I samtale med diakonirådsgiveren i bispedømmet fikk jeg tillatelse til å gjøre dette intervjuet i forbindelse med en diakonsamling. I etterkant av samtalen med diakonirådsgiveren sendte jeg ut invitasjon på e-post til samtlige diakoner i bispedømmet med informasjon om masteroppgavens tema og problemstilling, detaljert forespørsel og tid for når intervjuet skulle gjennomføres.

En vesentlig grunn til valg av fokusgruppeintervju var avstander i bispedømme. Dessuten hadde jeg en oppfatning av at deltakerne ved å diskuterte sine erfaringer sammen kunne få frem mer informasjon om temaet enn ved å intervju en og en diakon. En av mine antagelser har vært at diakoner ikke arbeider så mye med sorgarbeid blant ungdom og derfor var jeg opptatt av å se om mine antagelser stemte. Fokusgruppeintervju ble valgt som metode for innsamling av data (Grønmo 2004:416). Hensikten var å etablere et forum for diskusjon hvor diakonen kunne sette ord på egne erfaringer og tanker rundt sitt arbeid med ungdom i sørgerommet.

I løpet av et 40 minutters langt intervju som ble tatt opp på bånd, fikk samtlige 8 diakoner komme med sine tanker om intervjuets hovedspørsmål:

1. Arbeider du med sorgarbeid blant ungdom?
2. Om ja: på hvilke måte, om nei: hva tror du er grunnen til dette?

Samtlige deltagende diakoner fylte i etterkant av intervjuet ut et oppfølgingsskjema (se vedlegg 1). Oppfølgingsskjema inneholdt 11 spørsmål med utdypende informasjon om informantene. I tillegg til alder og kjønn ble de spurt om hvor mange år de hadde vært i stillingen, stillingens hovedinnhold, hvor mye tid de bruker på sorgarbeid og i tillegg

spesifikk tid på sorgarbeid blant ungdom. Deretter var spørsmålene om noen andre enn dem som diakoner i menigheten eller kommunen har ansvar for oppfølging av ungdom i sorg. Til slutt ble de spurt om de var med i kommunens kriseteam og om mer kunnskap om sorgarbeid og ungdomskultur hadde gjort det lettere for dem å arbeide med ungdom i sørgerommet.

I ettertid har jeg lyttet til opptaket og skrevet ned noen sentrale poeng for spørsmålsstillingen. Opptaket ble lagret. Informantene sa seg i tillegg villige til å svare på eventuelle utdypende spørsmål i etterkant.

3.2.1 Valg av informanter

I samråd med diakonirådgiver ble det besluttet at jeg kunne utføre fokusgruppeintervjuet i etterkant av en diakonsamling. Dette er fagsamlinger for alle diakoner i bispedømmet som avholdes 3-4 ganger i året. Jeg fikk muligheten til å bruke fagsamlingen i desember 2010 og sendte i forkant ut en e-post med invitasjon til alle diakonene i bispedømmet. Nesten alle svarte på e-posten, men noen hadde ikke mulighet til å delta dagen intervjuet skulle skje. Til slutt endte jeg opp med åtte deltagere på fokusgruppeintervjuet hvor alle var kjent for hverandre. Jeg er i samme kollegafelleskap med de deltagende diakonene og hadde kjennskap til en del av dem fra før og flertallet var kjent med at jeg tar mastergrad i diakoni.

Videre i oppgaven vil sitater fra fokusgruppeintervjuet bli henvist med kjønn og alderskategori på diakonen. Dette er for å bevare diakonenes anonymitet. Nedenfor følger i tillegg en anonymisert liste over deltagerne for å vise aldre, kjønn og erfaring som diakon på de deltagende diakonene.

Anonymisert liste over deltagende diakoner på fokusgruppeintervjuet:

ALDER:	30-39	40-49	50-59	ANTALL:
ERFARING I ÅR:				
1-4	A	D	G, H, I	4
4-10	B	E	J	2
11-15	C	F	K, L	2
ANTALL:	2	0	6	

Kritisk vurdering

Siden jeg forsker på egen yrkesgruppe har jeg vært opptatt av og ikke forutsette for mange likhetstegn ved min egen praksis. Allikevel opplevde jeg at det ikke er store avstander mellom diakonene. Faglig kunne det være noen uenigheter, men hva gjaldt innhold og utforming av stilling, størrelse på menigheter og andre ansatte i kirkestaben, var det relativt mange likheter. Dette tilsa at mange faguttrykk, begreper og fenomener ikke hadde behov for å bli forklart da dette var allment kjent for alle diakonene som deltok på fokusgruppeintervjuet. Diakonene som deltok var kun kvinner og med unntak av to diakoner var de i samme alder. I tillegg hadde de relativt likt innhold i sine stillinger. Samtidig gir dette utvalget et representativt bilde av diakonene i Hamar. Det at gruppen var kjent ga intervjuet en nærhet som opplevdes positiv. Muntlige tilbakemeldinger har bekreftet dette. Kvale mener at intervjuers følsomhet og nærhet til personenes måte å oppleve verden på kan gi kunnskap som kan gagne mennesket i den gitte situasjonen (Kvale 2001:25). Teorien og erfaringer om fagfelt resulterer nok i at oppgaven inneholder noen generaliseringer og antagelser. Siden jeg jobber i samme fagfelt som diakonene var det mange termer og begrep jeg ikke trengte forklare eller oppklare. I følge Everett og Furseth regnes ikke det som dårlig fundamentert generalisering da den er knyttet til en spesifikk sammenheng (Everett og Furseth 2004:107). Siden jeg selv jobber som diakon var intervjuet preget av en del stilltiende kunnskap om hvordan ting er og Kvale påpeker at dette gir forventninger heller enn formelle forutsetninger (Kvale 2001:161).

Det kvalitative fokusgruppeintervjuet hadde som hensikt å gi et bilde av diakonene i Hamar sine tanker og holdninger om ungdom i sørgerommet. Resultatene vil bli presentert i kapittel 4. I tillegg skulle den kvantitative spørreundersøkelsen si noe om ungdom i Hamar sin kjennskap og bruk av minnesider på internett.

3.3 Kvantitativ spørreundersøkelse

De siste årene har man sett en økning i minnesider på internett. Så fort det skjer en ulykke eller dødsfall opprettes det ofte minnesider på blant annet Facebook til minne om den avdøde. Jeg undret meg over hvor utbredt dette var blant ungdommer i vårt bispedømme. Da jeg skulle ha praksis på konfirmantleir i Kragerø sommeren 2010, bestemte jeg meg for å gjøre en kvantitativ spørreundersøkelse om dette. Leiren er for konfirmanter og ungdomsledere fra hele Hamar bispedømme. Det er to påfølgende leirer som er like, hvor hver leir varer en uke. I

forkant av leiren lagde jeg et spørreskjema som skulle inneholde få konkrete, enkle spørsmål for å avdekke hvilken kjennskap ungdommen hadde til minnesider på internett. Spørreskjemaet hadde 7 spørsmål som omhandlet blant annet alder og kjønn. I tillegg var det spørsmål om ungdommen hadde kjennskap til minnesider på internett, om og hvordan de brukte slike sider og til slutt ungdommens synspunkter på slike uttrykksmåter (se vedlegg 2). Ved henvendelse til konfirmantene og ungdomsledere ga det seg mulighet for flere gode samtaler om temaet ungdom og sorg.

3.3.1 Valg av informanter

På konfirmantleiren var det 700 konfirmanter ¹⁵ (13-15 år) i tillegg til 170 ungdomsledere (16-19 år) fordelt på to påfølgende leirer. Ungdommene kom fra hele Hamar bispedømmet. Jeg kontaktet leder for leiren, la frem mine tanker og fikk tillatelse til å gjøre spørreundersøkelsen. Informantene ble tilfeldig plukket ut ved at jeg gikk rundt på ulike arrangement de to leirukene, satte meg ned, og spurte om ungdommen ville fylle ut spørreskjema (vedlegg 2). Til sammen var det 84 ungdommer som var med på undersøkelsen, derav 44 jenter og 40 gutter. 76 ungdommer var mellom 13-15 år og 8 ungdommer var mellom 16-19 år. Under presentasjonen av empiri følger resultatene av spørreundersøkelsen.

Kritisk vurdering

I ettertid ser jeg at det er en stor forskjell i antall representanter fra aldersgruppen 13 til 15 år og 16 til 19 år siden kun 8 av 84 ungdommer var i denne aldersgruppen. Dette fører til at undersøkelsen virker mer representativ og reliabel for alderen 13 til 15 år. Hamar bispedømme dekker både byer og bygder, og i ettertid ser jeg at det ville vært en interessant faktor å hatt med spørsmål om bosted i spørreskjemaet.

I dette kapittelet er det blitt omhandlet noen faglige termer som ligger til grunn uten at det er gitt en innføring begrepenes betydning. Kapittelet avsluttes derfor med et nærmere innsyn i to av faglige begrep; reliabilitet og validitet.

¹⁵ I menighetene i Hamar bispedømme var det i 2010 3.558 konfirmanter. Det totale antallet 15-åringene i det geografiske området som bispedømmet utgjør var på 4.176 personer <http://www.kirken.no/hamar/doc/Bispedømmet/%C3%85rsrapport%202010.pdf>.

3.4 Validitet og reliabilitet

At validiteten og reliabiliteten er høy er viktig for at resultatet av undersøkelsen skal være pålitelig. Innføringen vil vise hvordan jeg mener at metodevalgene er valide og reliable.

Validitet er i vitenskapelig forskning oftest definert som i hvilken grad en uttalelse er sann og riktig (Kvale 2001:165). Samtidig dreier det seg om datamaterialet er gyldig for problemstillingen som skal belyses. Det vil si at validiteten er høy dersom resultatet av innsamlingen er relevant for problemstillingen. Høy validitet er først og fremst relatert til utvelgingen av enheter og informasjonstyper (Grønmo 2004:221). Kvale skriver at å validere er å kontrollere og være kritisk til egen tolkning. En vanlig kritikk av et forskningsintervju er at funnene ikke er valide fordi informantene kan komme med usanne utsagn. Dette er det dermed viktig å kontrollere underveis i prosessen (Kvale 2001:169).

Reliabilitet har med forskningsfunnenes konsistens å gjøre og er forbundet med målesikkerhet. Den refererer til datamaterialets pålitelighet. Jo større samsvar det er mellom datasett fra gjentatte datainnsamlinger, jo større reliabilitet. I praksis er det en stor utfordring å skulle gjennomføre slike gjentatte innsamlinger, spesielt i kvalitative undersøkelser. Grunnen til dette er at samfunnet stadig er i endring, at undersøkelsesopplegget kan være for komplekst eller for fleksibelt til at innsamlingen kan gjentas nøyaktig på samme måte (Grønmo 2004:220). For at reliabiliteten skal være høy må undersøkelsesopplegget var nøye utformet, entydig, grundig og systematisk gjennomført (Grønmo 2004:221).

Nå som valg og teori om de vitenskapelige metoder er lagt frem følger en presentasjon av innholdet i forskningsarbeidets.

4 Presentasjon av empiri

Det kommende kapittelet inneholder en presentasjon av empirien fra forskningsarbeidet som er utført. Først presenteres innholdet i det kvalitative fokusgruppeintervjuet gjort blant diakoner i Hamar bispedømme. Deretter følger en presentasjon av oppfølgingskjemaet som ble gitt diakonene i etterkant av fokusgruppeintervjuet. Til slutt presenteres resultatene fra den kvantitative spørreundersøkelsen om ungdoms bruk og kjennskap til minnesider på nettet.

4.1 Det kvalitative fokusgruppeintervjuet

Det kvalitative fokusgruppeintervjuet ble utført med diakoner fra Hamar bispedømmet. Diakonene i fokusgruppeintervjuet gikk inn på flere aspekter i møte med ungdom i sørgerommet og samtlige diakoner kom med sine tanker om intervjuets hovedspørsmål:

1. Arbeider du med sorgarbeid blant ungdom?
2. Om ja: på hvilke måte, om nei: hva tror du er grunnen til dette?

Teksten som følger er transkribert på bakgrunn av innhold relevant til hovedspørsmålene, mens direkte sitater er markert slik at dette kommer tydelig frem. Listen over informanter er anonymisert og ble lagt frem i kapittel 3.2.1.

4.1.1 Trygghet og relasjonsdannelse

Fokusgruppeintervjuet startet med en innledning om arbeid med ungdom i sørgerommet. Deretter fikk hver og en av diakonen komme med sine tanker rundt deres forhold til arbeid med ungdom i sørgerommet. Videre utviklet samtalen seg rundt ulike aspekter inn i dette arbeidet. Det første som ble tatt opp var betydningen av tryggheten man som diakon kjenner i sitt arbeid. Det ble også påpekt hvor viktig det er å ha trygghet og frimodighet i sitt arbeid. Det ble understreket hvordan man med trygghet og frimodighet lettere tør å gå inn i nye arenaer for der å skape relasjoner. Det å danne relasjoner pekte seg ut som grunnleggende for å kunne utføre en god jobb. Arbeidet med å skape relasjoner at var noe som kunne ta mange år så det var derfor viktig å være i en stilling over tid. Erfaringer med å skape relasjoner blir diskutert og det viste seg å være ulike erfaringer i det å skape relasjoner med ungdom. Noen av diakonen hadde lite relasjon til ungdom fordi det nesten ikke bodde ungdom i menighetene der de jobbet. Andre kjente mangel på trygghet i sin kjennskap til ungdoms uttryksmåter og

språk og hadde ikke så mange relasjoner med ungdom. Samtidig var det et par av diakonene som ikke var så opptatt av betydningen av kulturell kjennskap. En av diakonene uttalte:

Jeg tenker at jeg ikke tror vi trenger å være så veldig opptatt av akkurat det her at vi må kunne demmes språk og kunne masse om demmes kultur, men møte dem som voksne mennesker (K, 50-59)¹⁶.

Å ha frimodighet til å tilby sin egen kompetanse ble understreket, og som en videreføring går diskusjonene over på enkeltsamtalen og hvor viktig trygghet på egen kompetanse er i møte med mennesker i enesamtaler. Det ble påpekt at man som diakoner har kompetansen til å ha samtalene med enkeltmennesker, men det kan være en utfordring å kjenne seg trygg nok til å formidle sin kompetanse.

Vi har kompetansen til å ha de samtalene, men det er det å være trygg nok til å formidle det (K, 50-59)

Det ble brakt på banen om dette handler om alderen på dem man møter eller om det handler om egen trygghet. Det handlet ikke bare om egen trygghet om man arbeider innen dette feltet eller ikke, men også om menighetens ønske og forventning. Her viste det seg å være store variasjoner i hva menighetene ønsker sin diakon skal ha fokuset på. Noen menigheter ønsket heller av diakonene skulle bruke tid på andre aldersgrupper enn ungdommen. Grunnen til det kunne blant annet være at de fantes trosopplærer eller kateket i menigheten.

En av diakonene bringer frem at hun synes det er vanskelig å få kontakt med ungdom fordi de virker å ha vanskeligere med å fortelle hvordan de har det. I tillegg blir det poengtert at arenaen man møter ungdommen på kan påvirke relasjonsdannelsen. En av diakonene fortalte om en erfaring hun hadde et år hun var på konfirmantleir. Hun følte seg kjedelig og gammel i møte med ungdommen på leiren og kjente at hun ikke fikk kontakt med dem det året. Leiren ble avsluttet og konfirmantåret fortsatte, alle ble konfirmert og den jevnlige kontakten med kirken ble ”avsluttet”. Så skjer det en ulykke i bygda ca ett år etter den nevnte leiren. Det er da diakonen opplever at det var henne ungdommen og de tidligere konfirmantene tar kontakt med. Det var henne de hadde en relasjon til og dermed kjente seg komfortable med å snakke med. Det var enstemmig enighet om hvor viktig det er å møte ungdommen på ”riktige” arenaer for å kunne skape gode reaksjoner til dem der.

¹⁶ K= Kvinne, 50-59 er aldersgruppen den kvinnelige diakonen hører til i.

Erfaringa mi med ungdom er at de venter egentlig på at noen skal komme og ikke være så kul i det hele tatt, men være interessert i dem (K, 50-59).

Å få være tilstede med ungdom og opprette relasjoner til dem er noe alle bekrefter og understreker betydningen av. Samtidig kommer det frem at dette er noe som gjelder møte med mennesker i alle aldre. En av diakonene påpekte at det gir styrke og glede til begge parter om man som diakon fullt og helt er tilstede i samtalen med den andre og samtidig viser interesse i den man prater med.

Både med ungdom og med eldre er det det eneste som betyr noe at vi er helt til stede når vi er der og bare er interessert i dem. Og det kommuniserer. Det kommuniserer bestandig (K, 50-59).

Samtidig sa en annen diakon at hun kvier seg for å gå inn i arbeidet med ungdom fordi hun hadde vært borte fra ungdomsarbeidet så lenge. Jeg stilte spørsmål om hva hun tror dette kommer av. Samtalen gikk over på kulturen blant ungdommen i dag kontra noen år tilbake og jeg spurte henne om hun kvier seg på grunn av ungdomskultur eller tiden hun har vært ute av feltet. Hun påpekte at det nok er begge deler. For når hun ikke hadde vært en del av ungdomsarbeidet og tatt del i utviklingen hadde hun heller ikke fått med seg endringene. Grunnet at hun ikke hadde tatt del i denne utviklingen kjente hun ikke lengre til kulturen og da blir skrittet inn i ungdomsarbeidet større enn det har vært før.

Det er vel begge deler. Det er det at jeg ikke har fulgt med på ungdomskulturen. Jeg har ramlet av lasset (K, 50-59).

Det så ut til å være en enighet blant diakonene om at man bør holde seg oppdatert på en del av kulturen blant unge for å ”henge med”. Jeg sa *jeg* kan kvie meg i møte med eldre mennesker da jeg ikke kjenner den samme tryggheten i den aldersgruppa. Da var responsen fra en av diakonene:

Jeg kjenner det motsatt. Det er mye letter for meg å gå til de eldre enn det er til ungdom. Jeg føler at ungdommens kultur og væremåte og måten å samtale på er så annerledes enn min. så jeg kjenner på mye mer manglende frimodighet der enn å gå til eldre (K, 30-39).

Dette er noe kun en av diakonene (K, 30-33), sa seg uenig i. Hun trivdes best i arbeid med barn og unge. Uansett om diakonene trivdes å jobbe med eldre eller unge var alle enige i at man som diakon ofte har sine egne interessefelt og aldersgrupper man kjenner seg tryggere i en andre. Da kom en annen diakon med et utsagn.

Erfaringa mi med ungdom er at de venter egentlig på at noen skal komme og ikke være så kul i det hele tatt, men være interessert i dem (K, 50-59)

Gruppen med diakoner mente følelsen av tryggheten kan være med på å påvirke i hvilken grad man som diakon kjenner seg frimodig til å gå inn og arbeide for å opprette nye relasjoner. For noen gjaldt dette i møte med eldre, men for de fleste i fokusgruppeintervjuet gjaldt det i møte med ungdom. Tross at stemningen i gruppen var nokså en stemt, var det tydelig at personligheter og erfaringer tilsa ulik oppfatning og tanker om ungdom og ungdomskultur. Allikevel var alle enig om at det å møte ungdom i sørgerommet er viktig og noe de kunne ønske de hadde gjort mer. Samtidig var det hos de aller fleste god oppfølging fra kommunen eller skole og de fleste har kontakter innad i kommunen. Her ble det tydelig at antall år i stillingen påvirker. De som hadde vært en plass lenge hadde bedre kontakt med kommunen og skole enn de som kun hadde vært i stillingen en kort periode.

Det ligger mye kunnskap om mellommenneskelige relasjoner, sorgprosesser og diakoni i tillegg til mye nestekjærlighet og ønske om å skape inkluderende felleskap i utsagnene som kom frem i løpet av fokusgruppeintervjuet.

4.1.2 Diakoners møte med sørgende ungdom

Videre ble det stilt spørsmål om det eksisterer noen bestemt arbeidsfordeling når det gjelder oppfølging av ungdom i sorg. Samtalene gikk videre generelt på oppfølging av pårørende etter dødsfall, men dette viste seg å komme av at få hadde noen konkrete rutiner når det gjaldt oppfølging av ungdommen. Rutinene for oppfølgingsarbeid var ulike. Noen menigheter sendte brev til alle nærmeste pårørende. De syntes det var en trygghet i å sende brev for da visste man at alle fikk samme tilbudet. Brevet ble sendt ut 3-4 uker etter begravelsen og diakonen i de menighetene hadde ansvaret for brevene. Noen ringte til de det var naturlig å ringe til, men det ble understreket at dette var vanskelig når man ikke hadde en relasjon til de pårørende siden de sjeldent hadde hatt noe kontakt med dem før telefonsamtalen. Grunnen til at det ble gjort på denne måten var at de fleste diakonene hadde ordninger hvor de sjeldent var med på begravelsene - kun når det var noe spesielt. I noen menigheter var det prestene som hadde ansvar for oppfølging, mens andre ikke hadde noe fast system. De diakonene det gjaldt satt igjen med en følelse av at mange ikke fikk den oppfølgingen de ønsket og trengte.

Jeg ønsket å gå mer konkret inn på oppfølging i forhold til ungdom og spurte diakonene direkte om dette. Det viste seg å være et område de selv ikke syntes de hadde så mye erfaring innen. Oppfølging av ungdom virket som å være noe annet enn resten av pårørendegruppen og flere av diakonene synes dette med ungdom var så spesielt. Diakonene ga uttrykk for en manglende kompetanse på området. Mange av diakonene, sammen med prester og andre medlemmer i blant annet kriseteamet, så ut til å sende ungdommen fra seg over til andre instanser som hadde mer kompetanse på området. I tillegg ble det understreket at det ikke alle steder er nok ungdommer til å danne en sorggruppe – noe som ofte viste seg å være ønsket til ungdommen eller deres pårørende. Flere av diakonene synes også dette med ungdom var litt for vanskelig. De aller fleste hadde mer erfaring med eldre og kjente seg tryggere her. På spørsmål om det var andre i kommune som tok seg av ungdommen var det mange svare. DPS¹⁷ var nevnt i tillegg til helsesøster, skole og LEVE¹⁸. Noen av diakonene kjente på at det ikke var bruk for dem som diakoner. Det var også noen av diakonene som ønsker å opprette sorggruppe, men hadde ikke nok personer til og dannet slike grupper. De vurderte det derfor dit hen at det var bedre å sende dem til et større sted. Det ble understreket at det viktigste er ikke hvem som gjør oppfølgingen, men at det blir gjort.

En av diakonene tok opp utfordringer med kommunikasjon og taushetsplikt. Hun hadde fått telefon fra en psykolog i kommunene som lurte på om det var noen sorggruppe for ungdom i menigheten. Det var det ikke, men samtidig fikk hun ikke noen informasjon om vedkommende psykologen ringte for, så muligheten til å ta kontakt seinere var ikke til stede. Flere påpekte at de i slike situasjoner ikke fikk nok opplysninger til å følge opp. Spørsmål om andre profesjoner i kommunene kjenner til diakoners profesjon og taushetsplikt ble reist. Kunnskap om hverandres profesjoner er kanskje noe som ikke fungerte så godt i kommunene. Som en videreføring etter samtalen om kommunens kjennskap til diakonen ble det en lang samtale om sorggrupper og sammensetning i sorggruppe. Her kom det tydelig frem uenigheten om hvordan en sorggruppe burde være satt sammen. Noen mente at livet ikke kun er inndelt etter alder og at unge og gamle derfor kunne være i samme gruppe.

På dette tidspunktet kom poenget med kulturforskjeller frem. Det var stor enighet om at det er en stor forskjell på det å være 14 år nå og for 30 år siden. Unge og gamle har ulike behov og opplever sorg på ulike måter. ”Lik sorg” ble også påpekt som et viktig poeng i å danne en

¹⁷ DPS = Distriktpsikiatrisk senter

¹⁸ LEVE = Landsforening for etterlatte ved selvmord

sorggruppe. På denne måten ville det være lettere å få en god samtale rundt de ulikes opplevelser. Om sorgen var for ulike kunne man oppleve at deltagerne sammenlignet sorgen sin med andres sorg og denne sammenligningen kunne være svært negativ for noen. Det ble uttrykket frustrasjon fra diakonene fra små kommuner at det er for få ungdommer til å danne en sorggruppe, men også de store kommunene slet med det samme problemet - dette var en stor overraskelse for diakonene fra de små kommunene.

Intervjuet var med å gi et bilde av i hvilken grad diakoner i Hamar arbeider med ungdom i sørgerommet, hvilke utfordringer dette gir og grunner til hvorfor de eventuelt ikke arbeider innen dette feltet. Hverdagen til en diakon er sammensatt og endres ut fra behov i menighetene og hvor i kirkeåret man er. Dette viste seg å gjelde hvor mye de arbeidet med ungdom i sørgerommet da det noen år kunne inntreffe ulykker eller selvmord blant unge. De årene det skjer ulykker eller selvmord blant ungdom arbeider de fleste diakonene mer innen dette feltet, mens det viste seg å kunne gå år uten at det inntraff slike ulykker.

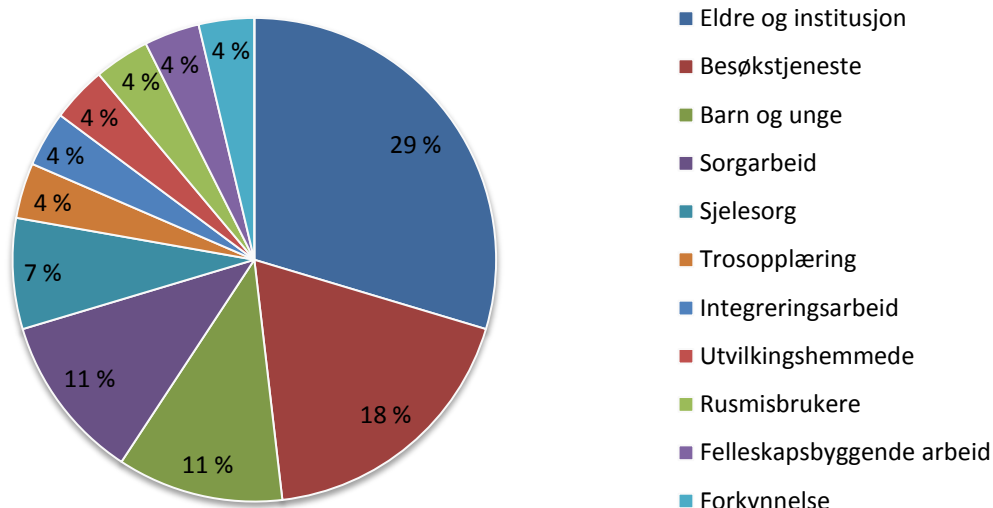
I tillegg til opplysningen som ble gitt i intervjuet var oppfølgingsskjema i etterkant med på å gi ytterligere opplysninger om diakonene, deres stillinger og innholdet i dem.

4.1.3 Resultater av oppfølgingsskjemaet

For å få mer grunnleggende informasjon om diakonene og deres stillinger fylte diakonene i etterkant av fokusgruppeintervjuet ut et oppfølgingsskjema (se vedlegg 1). Fokusgruppen besto av 100 % kvinner. Gjennomsnittsalderen var 49,3 år og diakonene hadde gjennomsnittlig 4 års erfaring som diakon. Av 7 som svarte (da en svarte blankt) ble gjennomsnittlig 13,8 %¹⁹ av diakonstillingene brukt på sorgarbeid. De fikk spørsmål om hvor mye av tiden på sorgarbeid de spesifikt brukte på sorgarbeid blant ungdom. På dette svarte diakonene at de brukte gjennomsnittlig 1,2 % av sine stillinger på sorgarbeid blant ungdom. Her hadde flere kommentert i marginen at dette kunne variere fra år til år da det noen år skjer store ulykker, mens andre år gjør det ikke det. Etter kontakt med diakonene i ettertid viser det seg at flertallet har 100 % stillinger og på å spørsmål om stillingens innhold i *hovedtrekk* var arbeidet fordelt slik:

¹⁹ Dette tallet (13,8 %) er svar på spørsmål 5 i oppfølgingsskjemaet (se vedlegg 1). Seinere opereres det med et tall under ”diakonstillingens innhold i hovedtrekk” på 11 %. Dette er svar på spørsmål 4 i oppfølgingsskjemaet. Grunnet dette er det to ulike tall på hvor mye tid diakonene bruker på sorgarbeid, mens tallet på 13,8 % er det som er brukt siden det er svar på et konkret spørsmål om hvor mye tid de bruker på sorgarbeid.

Diakonstillingenes innhold i hovedtrekk

I oppfølgingsskjemaet svarte diakonene på spørsmål om det er de som diakoner eller noen andre i menigheten som har ansvaret for oppfølgingen når ungdommen er pårørende. På dette svarte 4 diakoner at de hadde dette ansvaret sammen med presten, eventuelt trosopplærer eller kateket for de som hadde slike stillinger i menighetene sine. 3 diakoner svarte at det var noen andre enn de som diakon som hadde ansvaret og at den ansvarlige var presten. En av de 8 diakonene skrev at det ikke var noen klar ansvarsfordeling i deres menigheter. Ingen av diakonene hadde dette ansvaret alene. På spørsmål om de, som diakon, var med i kommunens kriseteam svarte 1 ja og 7 nei. Det siste spørsmålet på oppfølgingsskjemaet var om mer kunnskap om sorgarbeid og ungdomskultur ville gjort det lettere for dem å gå inn i arbeid med ungdom i sørgerommet. Her svarte 5 ja, 1 nei og 2 svarte blankt.

Vi har her sett hvordan diakonen i Hamar tenker, reflekterer rundt arbeidet med ungdom i sørgerommet. Flere opplysninger er gitt om deres innhold og fokus i arbeidet og samlet har de gitt et bilde av oppgavens antagelser:

- ✓ Få diakoner jobber med sorgarbeid blant ungdom
- ✓ Diakoners holdninger og kjennskap spiller en rolle i kirkens sorgarbeid blant ungdom.

Nå som diakonene har gitt sitt bilde av møte med ungdommen i sørgerommet følger et innblikk i noen av ungdommene i Hamar sin kjennskap til et kulturfenomen i vår tid – minnesider på internett.

4.2 Den kvantitative spørreundersøkelsen

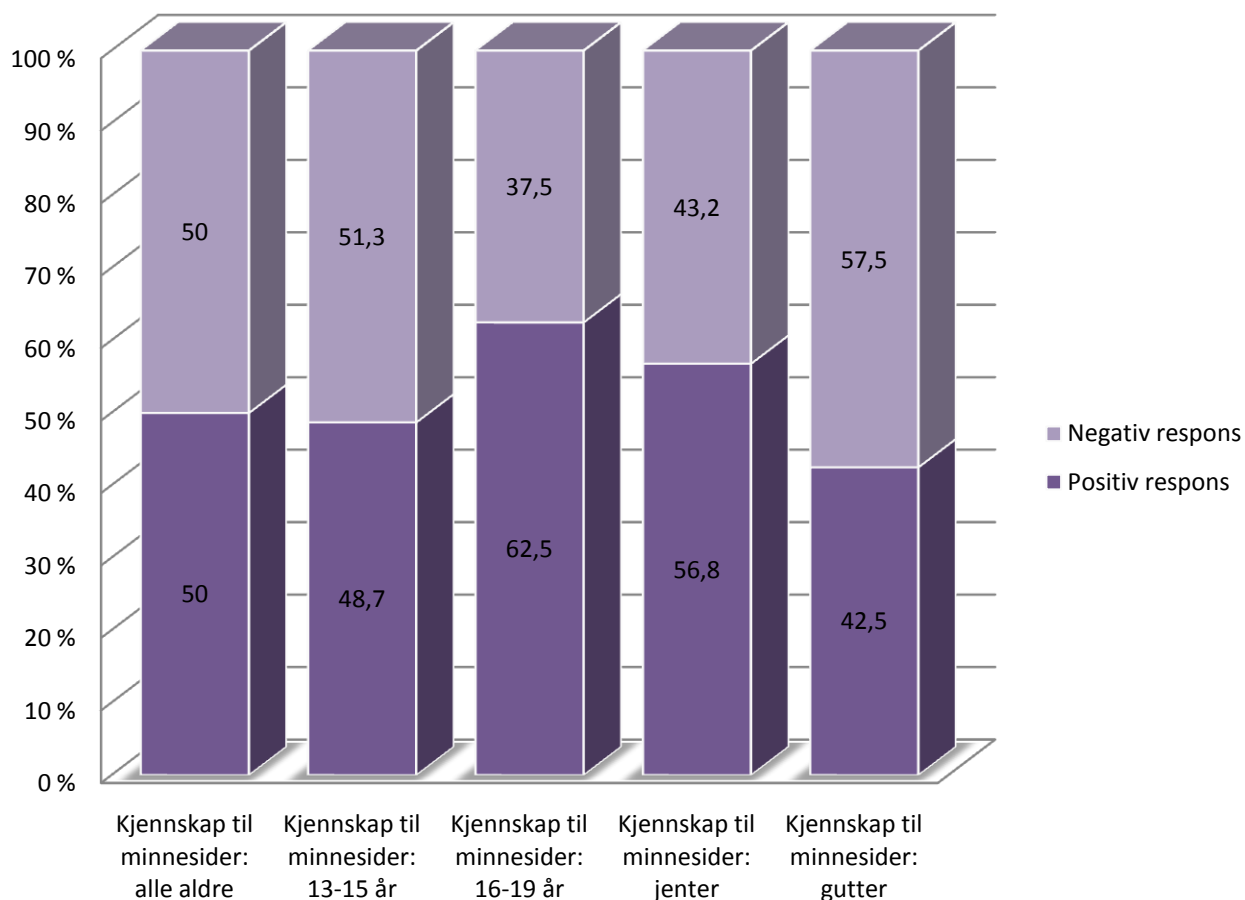
Sommeren 2010 gjorde jeg en undersøkelse blant ungdom om minnesider på internett. Undersøkelsen ble gjort på en konfirmantleir i Kragerø hvor konfirmanter som sogner til Hamar bispedømme deltok. 84 ungdommer i alderen 13-19 år ble spurt om deres kjennskap og eventuelle bruk av minnesider på internett.

Internett er en stor og viktig arena i ungdommers liv. De deler mange sider av livet på ulike internettsider som Facebook, twitter, blogg og lignende. Kulturen for å gjøre andre delaktig i livets små og store begivenheter er en helt naturlig del av hverdagen til dagens ungdom. Som ansatt i Den norske kirke ser jeg at minnesider på internett er noe som kan dukker opp kun timer etter at en person er omkommet eller gått bort. Ungdom minnes, skriver *til* den avdøde og bruken minnesidene for å få utløp for sine sorgreaksjoner. Jeg var interessert i hvor mange ungdommer som kjente til minnesidene på internett og samtidig hvor mange som brukte dem. Utvelgelsen av ungdommer skjedde ved at jeg tilfeldig satt meg ned, pratet med dem og spurte om de ville fylle ut et skjema. Spørsmålene dreide seg om ungdommenes kjennskap og bruk av minnesider på internett.

Videre følger tre diagram. Det første diagrammet viser en oversikt over hvor mange av de 84 deltagende ungdommene som har hørt om minnesider på internett og hvor mange som ikke har hørt om slike sider. Diagrammet gir i tillegg en oversikt over alder og kjønn på ungdommene. Videre følger to diagram over *bruken* av minnesidene²⁰. Det første diagrammet forteller hvor mange av ungdommene som kjente til minnesider som aktivt brukte dem – fordelt på alder. Det andre diagram viser hvordan bruken av minnesider var fordelt på kjønn.

²⁰ Å ”bruke” en minneside vil si at man har vært inne på minnesiden og skrevet hilsener, postet bilder og lignende.

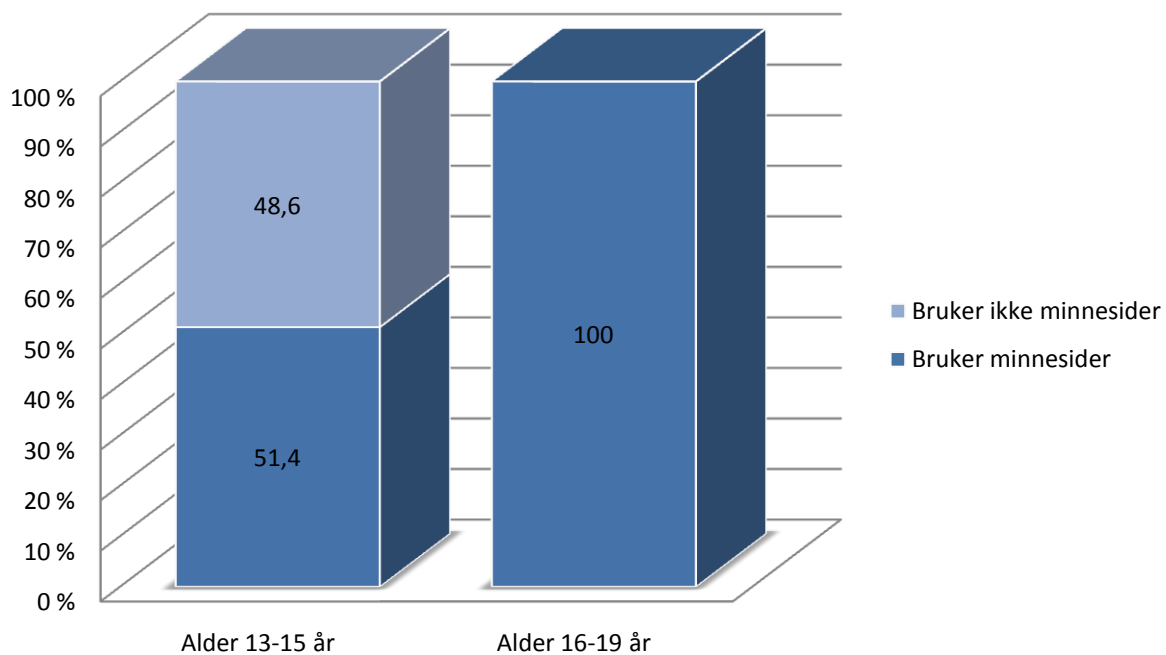
Kjennskap til minnesider: alder og kjønn

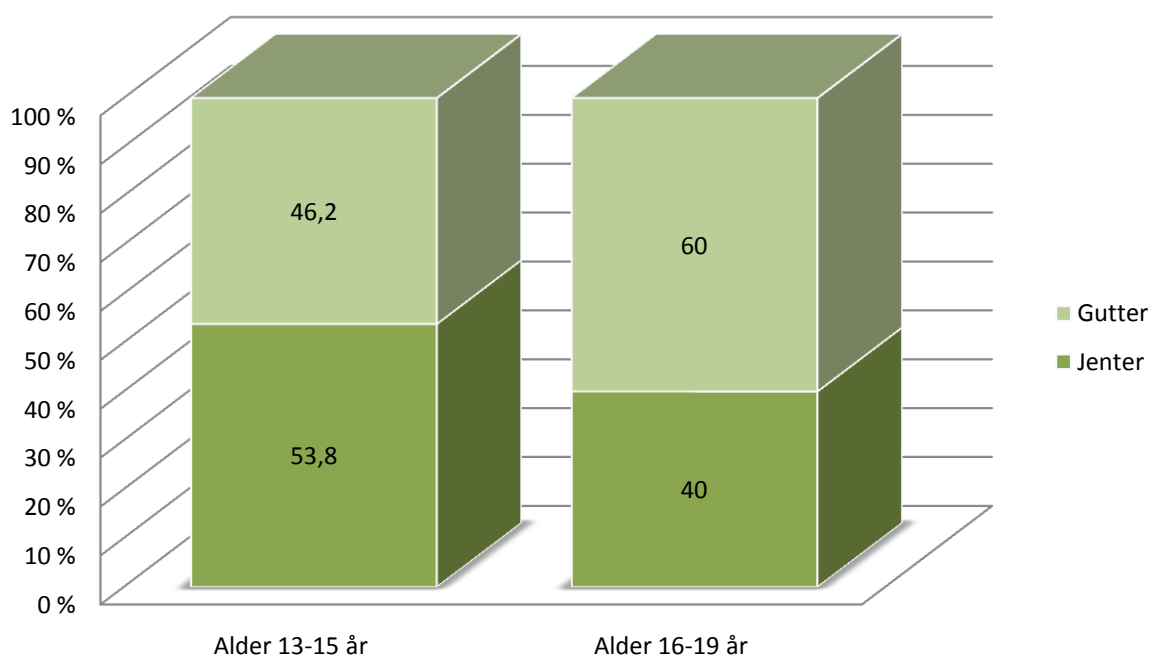
84 ungdommer har vært med på spørreundersøkelsen om minnesider på internett. 76 av ungdommene var 13-15 år og 8 ungdommer var 16-19 år. Det var 44 jenter og 40 gutter.

42 av ungdommene kjente til minnesider på internett. 37 av ungdommene som kjente til minnesider på internett var 13-15 år, 14 jenter og 23 gutter. 5 av ungdommene som kjente til minnesider på internett var 16-19 år, 3 gutter og 1 jente. 18 av ungdommene som kjente til minnesider på internett hadde selv brukt slike sier. 13 av disse var 13-15 år hvor 7 var jenter og 4 kjente avdøde som siden var opprettet til mine om. 6 var gutter hvor 3 kjente avdøde som siden var opprettet til mine om. 5 var 16-19 år hvor 2 var jenter og begge kjente avdøde som siden var opprettet til mine om. 3 var gutter hvor 1 kjente avdøde som siden var opprettet til mine om. 42 ungdommer hadde *ikke* hørt om minnesider på internett. 39 ungdommer var 13-15 år hvor 19 var jenter og 20 var gutter. 3 ungdommer var 16-19 år hvor alle tre var gutter. Ingen svare "vet ikke" på spørsmål om de hadde hørt om minnesider på internett.

Aldersfordeling av brukerne

Kjønnfordeling av brukerne

65 ungdommer hadde kommentarer til hva de synes om å uttrykke sin sorg på minnesider. Videre følger noen eksempler på kommentarer som ble gitt:

Jeg synes det er viktig å holde minnet om personen i live. Det er det eneste man har igjen.

Jeg synes det er ganske bra, for da kan folk skrive det de vil. Men er også litt dumt, for det blir aldri borte.

Det er ikke like skummelt, fordi alle de andre der føler det samme.

Jeg synes det er fint på en måte, men litt dumt at det ligger sånn at alle kan de det.

Det er noe personlig, så jeg ville ikke brukt denne måten.

Dette kapittelet har gitt en presentasjon av empirien fra mitt forskningsarbeid. Innholdet i fokusgruppeintervjuet og oppfølgingskjemaene er lagt frem i tillegg til hvilke resultater den kvantitative spørreundersøkelsen om ungdom og minnesider på internett ga. Empirien vil sammen med det teoretiske rammeverket som ble lagt frem i kapittel 2 danne grunnlaget og innholdet for kapittel 5: analyse.

5 Analyse

Analysedelen har som formål å skaffe orden og oversikt i datamaterialet fra forskningsarbeidet som er utført. I løpet av analysen vil resultanten bli delt opp for seinere å bindes sammen i drøftingen. Analysen har to deler, der første del er en analyse av fokusgruppeintervjuet (kapittel 4.1) og andre del er en analyse av ungdom og deres bruk og kjennskap til minnesider på internett (kapittel 4.2).

5.1 Analyse av fokusgruppeintervjuet

En av oppgavens antagelser er at få diakoner i Hamar bispedømme arbeider med ungdom i sørgerommet og at diakoners holdninger og kjennskap til kulturelle fenomen blant ungdom spiller en rolle i hvilken plass ungdom får i dette sørgerommet.

I kapittel 2 ble diakoniens innhold, funksjon og karakter fremstilt. Her blir det tegnet et bilde av diakonien som gjensidig omsorg og medvandring med hverandre – noe alle har behov for, uansett alder (LWF 2009:44). Samtidig ble det beskrevet hva en diakon er, hvilken rolle og fokus hun har og på hvilke arenaer man jobber som diakon. Det blir også påpekt endringer i tjenesteordningen og hvordan endringene som er gjort kan ha en påvirkende kraft på diakoners handlingsrom i blant annet sorgarbeid. I løpet av fokusgruppeintervjuet med det påfølgende oppfølgingskjemaet ble det tegnet et bilde av hvilke utfordringer diakoner i Hamar står ovenfor i møte med ungdom i sørgerommet. Dette viste at diakonene brukte gjennomsnittlig 13,8 % av stillingen sin på sorgarbeid. På spørsmålet om de kunne spesifisere hvor mye av de 13,8 % de brukte på sorgarbeid spesifikt blant ungdom, var svaret 1,2 %.

Det tyder på at sorgarbeid blant ungdom er noe diakonen i Hamar jobber lite med. Spørsmålet som reises er hvorfor det er slik? I løpet av fokusgruppeintervjuets kom det frem flere aspekter på hvorfor tallet ikke er høyere. Flere faktorer ble nevnt og videre vil disse bli lagt frem.

5.1.1 Trygghet og relasjonsdannelse

Diakonene påpekte hvor viktig det er å ha trygghet og frimodighet i sitt arbeid. Trygghet gir frimodighet som gjør at man lettere tør gå inn i arbeid på nye arenaer for der å skape relasjoner. Det viste seg å være ulike erfaringer i det å skape relasjoner med ungdom. Det skal

sies at et par av de deltagende diakonene uttrykte at de ikke hadde noen utfordringer i å møte ungdommen. Dette var nok de diakonene som, tilsynelatende, så ut til å ha stor trygghet og identitet i sin rolle som diakon. I tillegg viste det seg at alder ikke var avgjørende på om de trives i arbeid med ungdom eller ikke. En av diakonene (K, 50-59) synes møte med ungdom var en utfordring siden det var så lenge hun hadde arbeidet med ungdom. Hun kjente på at hun hadde "falt av lasset". En annen av diakonen (K, 30-39) sa hun kjente det lettere å gå inn i arbeid med de eldre. Hun føler at ungdomskultur, væremåte og kommunikasjonsform var så annerledes enn hennes og hun kjente manglende frimodighet i møtet med ungdom kontra med eldre. To av diakonene (K, 50-59) og (K, 30-39) er uenige i disse utsagnene. Den ene (K, 50-59) påpeker at det ikke er så viktig å ha kjennskap til kulturen, ikke prøve å være så "hipp og kul", men se og møte alle man treffer med en oppriktig interesse i å se den andre – da spiller ikke alder noen vesentlig rolle. Den andre (K, 30-39) trives best i arbeid med barn og unge.

Dette kan ikke sees på som representativt siden utvalget er så lite, men i *mitt* forskningsarbeid ser det ikke ut til å være en sammenheng mellom alder og trygghet i møte med ungdom. Ung alder på diakonen trenger med andre ord ikke bety trygghet i møte med ungdom. Det ser heller ut å være avgjørende hvilken trygghet man har i rollen som diakon og hvilken kjennskap man har til kulturen man arbeider i. I dette tilfellet ungdomskultur.

Tryggheten man kjenner som diakonen er altså avgjørende, men i løpet av intervjuet kom det eksempler på at man, tross utrygghet, kan bety mye for ungdom i gitte situasjoner. Spørsmålet jeg stiller meg er i hvilken grad man kan tillate seg å kjenne på utryggheten i møte med aldersgrupper eller typer mennesker. I hvilken grad kan man som diakon tillate seg å "velge" ut aldersgrupper fordi man kjenner seg tryggest der. Bli man da en omsorgstjeneste for *alle* (Kirkerådet 2008:7)?

Man har som diakon et ansvar for undervisning av frivillige, barn, unge og andre i menigheten i de diakonale oppgaver og utfordringer man møter. I tillegg skal diakonien være oppsøkende (Dietrich, Korslien, Nordstokke 2011:19). I hvilken grad kan man som diakon styre sine arbeidsoppgaver etter egen trygghet eller mangel på sådan? Er det ikke diakonenes oppgave å være bevisst sin utrygghet og finne måter å styrke egen utrygghet på? Skal man være en omsorgstjeneste for alle kan man ikke velge ut de arenaer man føler seg komfortabel i. Skal man lage inkluderende felleskap og ha nestekjærlighet for alle må man se *alle* (Kirkerådet

2008:7). Samtidig ga intervjuet eksempler som kan tyde på at følelser kanskje ikke sier alt om kvaliteten ved relasjoner.

En av diakonene som hadde deltatt på en konfirmantleir opplevde at ungdommene kom til henne et år etter når det skjedde en ulykke i bygda. Tross at hun selv kjente en utrygghet i rollen med de samme ungdommene på leir året før. Dette ble diskutert og alle var enige om at det stadig skjer i jobben som diakon at man betyr mer enn man er bevisst. Og på tross av at man kan kjenne en utrygghet i møte med visse aldersgrupper trenger ikke dette vises i arbeidet man gjør. I møte med mennesker så nært innpå livet som man opplever som diakon er det viktig å ha hovedfokus på ønsket om å være en medvandrer med dem man ser – på dere premisser. Når det gjelder ungdommen påpeker forskningen at det er god grunn til å mene at ungdomstiden er en særskilt sensitiv aldersfase. Dette betyr at holdninger, verdier og selvbildet som utvikles i møte med de særskilte generasjonmessige utfordringene, fester seg og er svært bestandige (Strandbu og Øia 2007:11). Fokuset på å møte ungdommen, se dem og skape inkluderende felleskap kan dermed også ha en betydning for hvilken rolle kirken får i livene deres seinere.

5.1.2 Sorgprosesser

Kjennskap til kulturelle fenomen i ungdomskulturen kan være med å gi trygghet til diakonene, noe jeg vil komme nærmere inn på i drøftingen i kapittel 6, men kjennskap til sorg og sorgprosesser hos ungdommen er også avgjørende (Bugge og Røkholt 2009). Det ble i løpet av fokusgruppeintervjuet diskutert hvilken sammensetning en sorggruppe bør bestå av og ulik oppfatning av dette kom frem. En av diakonene påpekte at livet ikke var så A4 at man ikke kunne blande ulik sorg sammen i en gruppe. De andre diakonene påpekte hvor viktig det var å ha mest mulig ”lik” sorg for at sorggruppen skulle bli best mulig og gi mest til alle. Om sorggruppen skulle ha en forvandlende kraft måtte blant annet ungdom være i gruppe med andre ungdommer – ikke eldre. Som tidligere nevnt i kapittel to vil en forvandling først skje de som har tatt del i et arbeid engasjeres og endres i tillegg til at denne forvandlingen er en viktig del av diakonien (LWF 2009).

Dagens sorgteori viser at sorgen er et mer flerdimensjonalt fenomen og må forstås i lys av relasjonene den enkelte lever i. Konteksten er altså avgjørende. Oppfatningen av sorgprosesser i dag er at det ikke finnes en riktig måte å sørge på, men at sorg er svært forskjellig fra person til person. Noen er triste lenge, andre er ikke triste i det hele tatt. Noen

reagerer sterkt rett etter dødsfallet og lite seinere, mens for andre er det omvendt (Dyregrov i Gjestvang og Slagsvold 2008:218). Men selv om sorgen er ulik fra person til person finnes det noen særegenheter i ungdoms møte med sorgen.

Det ble tidligere tegnet et bilde av ungdoms møte med sorgen og opplevelsen av ”alenesorgen” som perioden alle andre gikk videre i livene sine og ingen lenger spurte om tapet ungdom hadde hatt ble beskrevet som smertefullt og ensomt. I denne perioden var det ingen spurte eller så ungdommen. Derimot ble sorgens ”nye lys” beskrevet om tiden som kom etter at den sørgende hadde fått hjelp til å sørge og ungdommen beskrev her at de fikk et nytt syn på tapet og nye verdier i livet (Bugge og Røkholt 2009). For alle aldre er sorg en prosess som innebærer store individuelle reaksjoner. Måten å reagere på og styrken på reaksjonene kan variere fra moderate til massive uttrykk og er i tillegg en periodisk prosess (Bugge og Røkholt 2009:27). Et aspekt er at diakonene må ha kjennskap til kulturelle fenomen blant ungdom for å møte dem i sørgerommet, men oppfatningen de har av sorg og sorgprosesser vil også påvirke deres møte med ungdom. Man må som diakon derfor ha fokus på hele konteksten den man vandrer sammen med står i og når det gjelder møte med ungdom i sorg bør hovedmålet være å styrke mestringmulighetene, oppdage de ungdommene som er utsatt for komplisert sorg og videre gi støtte og hjelp til en god utvikling for den enkelte (Bugge og Røkholt 2009:33.51). Ungdom selv uttrykker at man som medvandrere må ta initiativ og støtte over tid. (Dyregrov, Dyregrov 2007:176). For sorgreaksjonen kan komme lenge etter at alle andre har gått videre med livene sine og uten at den sørgende ungdommen sitter igjen med en følelse av at rommet for sorgen ikke er så lett å finne og blir dermed sittende igjen med en ensom og vond følelse (Gjestvang og Slagsvold, 2008).

Ønsket om å gi ungdom den plass de fortjente og trengte var sterkt og tydelig blant de deltagende diakonene. Samtidig ytret de at de som diakoner ikke bestandig hadde en naturlig plass eller rolle i møte med ungdom i sørgerommet.

5.1.3 Samarbeid med menighet, stab og kommune

Flere av diakonene påpekte at skole, helsesøster, psykologer og andre i kommunen ofte var de som hadde nærmest kontakt med ungdom. De som hadde vært i stillingene sine over flere år hadde bedre kjennskap til ansvarsfordeling mellom kommune og kirke i forhold til de som hadde vært i stillingen en kortere periode. De diakonene som hadde relasjon til kommunen hadde også flere opplevelser på at kommunen visste om dem og deres kompetanse i

motsetning til de som var ”nye”. Flere påpekte at kjennskapen, eller mangel på sådan, andre yrkesgrupper i kommune hadde til dem som diakoner ofte førte til utfordringer. Der en av diakonene fikk telefon fra en psykolog med spørsmål om det fantes en sorggruppe for ungdom. Diakonen svarte nei, men fikk heller ikke noen opplysninger om ungdommen slik at hun seinere kunne ta kontakt om det kom flere ungdommer som ønsket sorggruppe. Man kan stille seg spørrende til om samarbeidet med kommunen kan ha en påvirkende kraft på hvilken plass ungdom får i sørgerommet. Med tanke på at kommunale ansatte kan gi kirken og diakoner tips om hvilke ungdommer som trenger denne plassen.

De fleste diakonene hadde samarbeid med presten og det virket som om de ble brukt som en ekstraressurs der det var et spesielt dramatiske dødsfall. Ingen av diakonene hadde alene ansvaret for ungdom, men flere av diakonene sendte ut brev til alle nærmeste pårørende noen uker etter dødsfallet. I gjennomlesning av disse brevene er det understreket at de pårørende kan ta kontakt om det er andre enn dem, som nærmeste pårørende, som kunne ønske en samtale. Mangel på faste rutiner i oppfølging av ungdom gir et inntrykk av at ungdommen ikke har en tydelig plass i sørgerommet. Samtidig kom det ikke frem at diakonene hadde en konkret og bestemt plass i sorgarbeidet, selv om flere i perioder var med i sorgarbeidet (www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=76).

Det ble også i løpet av intervjuet påpekt at menigheten(e) der diakonene arbeidet hadde meninger om hvor diakonene skulle ha sitt fokus. Dette kunne for noen av diakonene ha innvirkning på hvordan de prioriterte arbeidet med ungdoms plass i sørgerommet.

Flere av diakonene påpekte at forekomsten av ulykker i menigheten også påvirket hvor mye de jobber med ungdom i sørgerommet. Der det noen år kunne skje ulykker og behovet for deres kompetanse og bistand var til stede, kunne det gå flere år uten at det skjedde noen ulykker og diakonen hadde dermed heller ikke så mye med ungdommen i sørgerommet å gjøre. Slik er det nok mange plasser. Men må det store ulykker til for at ungdommen skal få plass i sørgerommet? Hva med alle de gangene ungdommen er barnebarn, niese eller datters venninne? Sorgen kan ha en ”triggende” effekt på ungdommen når de opplever andre dødsfall og sorg fra tidligere kan ha fått et nytt uttrykk og kjennes annerledes og ny (Bugge, Grelland og Schrader 2008:7). Dette får meg til å undre meg over hvilken plass ungdommen har inn i sørgerommet når de ikke er nærmeste pårørende. Blir de sett og anerkjent på samme måte

som om de var datter, sønn eller søsken? Det kommer også frem et poeng fra en av diakonene, som flere sier seg enige i, at det ikke er nok ungdommer i bygda til å danne relasjoner eller sorggrupper. Men hvilken kontekst ser diakonene på. Er det kun de nærmeste man tror har behovet eller kan det være at flere er berørt. Samtidig er dette kanskje slik man tradisjonelt er vant til å tenke.

Om sorgens uttrykk blant ungdom og de kulturelle fenomen hos ungdommen gjør at deres plass i sørgerommet har forandret seg er det kanskje enda viktigere å ha kjennskap til de kulturelle fenomen blant ungdom.

5.1.4 Kjennskap til kulturelle fenomen blant ungdom

I min masteroppgave er fokuset rettet mot kulturelle fenomen som minnesider på internett og åpen kirke, lystenning og spontanalter. Det ble i fokusgruppeintervjuet ikke pratet konkret om disse kulturelle fenomenene så disse vil bli drøftet nærmere i neste kapittel. Allikevel ble det under fokusgruppeintervjuet snakket mye om ungdomskulturen. I oppfølgingsskjemaet var det spørsmål om mer kunnskap om sorgarbeid og ungdomskultur ville gjort det lettere for diakonen å gå inn i arbeid med ungdom i sørgerommet. På det spørsmålet svarte 5 ja, 1 svarte nei og 2 svarte blankt. Ut ifra mitt forskningsresultat kan man si at det *er* et ønske om mer kunnskap innen dette feltet.

Det var et par av diakonen som ikke kjente så sterkt på betydningen av kjennskap til ungdomskulturen. Motforestillingene til disse utsagnene var at flere av diakonene hadde vært borte fra arbeidet med ungdommen så lenge at de ikke visst hva ungdom ønsket og trengte. De understreket betydningen av å kjenne de du går sammen med for å gjøre en best mulig jobb. Derfor kan det være betydningsfullt å kjenne til kulturen til de man møter (Okkenhaug 2005:139).

Kanskje er det slik at mangel på kjennskap til ungdomskultur ser ut til å påvirke tryggheten diakonene kjenner på i møte med ungdom i sørgerommet, og i tillegg er det blitt sagt at det er med trygghet man kan skape relasjoner. Uten relasjoner er det vanskelig å utføre sitt arbeid som diakon og få være en medvandrer. Noen av diakonene hadde en rolle inn i konfirmantundervisningen og knyttet kontakter med ungdommen der, men heller ikke dette gjaldt alle. Mange av de utfordringer man møter i sin tjeneste som diakon krever fagkunnskap

og profesjonelle ferdigheter. I kapittel to ble det understreket betydningen av å lese og analysere konteksten man står i. I tillegg ble det påpekt betydningen av de kontekstuelle rammer som kan være med å fremheve muligheten for alle mennesker til å fortelle sin historie, blir hørt og verdsatt av andre – deriblant ungdommen (LWF 2009:13).

Kjennskap til kulturelle fenomen kan påvirke hvordan diakoner møter ungdom i sørgerommet, men egen trygghet i rollen og faget kan også påvirke dette. Kanskje handler det verken om alder, kultur eller språket man møter, men om egen trygghet og identitet i rollen til å gå inn i det feltet en som diakon begir seg ut i. Gjenklngen etter alle bøkene som er lest med historier ungdom har etter opplevelse av sorg (Gjestvang og Salgvold, 2008 og Ranheim, 2009). Gjenklngen etter alle møter med ungdom i sorg er nok akkurat dette: ønsket fra den sørgende er ikke så mye hvem som spør, men at noen spør med en oppriktig interesse i å høre hva den andre vil fortelle – fullt og helt. At man har tiden. At man vil gå sammen med. At man i nestekjærlighet vil den andre vel. Det er dette diakonien handler om. Og la meg understreke at dette var noe alle de deltagende diakonene i fokusgruppeintervjuet virkelig ønsket. Samtidig ser det ut til at fagkunnskap om aldersgrupper og kulturelle fenomener kan være med å gi en trygghet i sin kompetanse som diakon. Det er nok mye i det en av diakonene i intervjuet sa:

Både med ungdom og med eldre er det det eneste som betyr noe at vi er helt til stede når vi er der og bare er interessert i dem. Og det kommuniserer. Det kommuniserer bestandig (H).

Hadde kunnskapen om ungdoms kultur, språk og uttrykksformer vært større hos diakonene kan det hende at prosentvis ikke kun var 1,2 % av stillingene som ble brukt til og møte ungdom i sørgerommet, men at dette tallet hadde vært større.

5.2 Resultat av spørreundersøkelsen om ungdom og minnesider

Som vi har sett tidligere er minnesider på internett og sosiale mediers plass i ungdommens liv fremtredende og særegent. Sorgen har også fått sin plass i de sosiale mediene. Videre vil resultatene fra spørreundersøkelsen om kjennskap og bruk av minnesider på internett bli lagt frem.

Undersøkelsen om minnesidene viser at det er prosentvis flere av 16-19 åringene enn 13-15 åringene som har hørt om minnesider på internett. Jentene ser også ut til å være mer kjent med minnesidene enn guttene. Flere av ungdommen som deltok i studien er inne og leser på minnesidene uten at de kjenner vedkommende. De aller fleste minnesider gir denne mulighet, selv om det er noen konkrete sider man må få tillatelse til å få innsyn/delta i. Om tallene som kommer frem i studien er representativ for flere deler av landet er uvisst, men allikevel interessant å se. Ulikheter i bygd og by kan spille inn, i tillegg til at det ser ut til at bruken og kjennskapen til minnesider på internett er mer utbredt blant den eldre delen av ungdommene enn de i konfirmantaldet.

Av de ungdommene som hadde tilleggskommentarer om å uttrykke sine følelser og tanker på internett var de fleste ungdommene positive, mens noen syntes det ble for privat å dele sine innerste følelser på internettet. Samtidig ytret flere at minnesider ga mulighet til å gi uttrykk for tanker som ellers ikke var så lette å sette ord på. Danbolt påpeker det samme i sin artikkel om ungdom som sørger på internett – at følelser kan være lettere å uttrykke i de sosiale medier (Danbolt, 2005). Minnesider kan være god hjelp for ungdoms sorgprosess og kan med sine bilder, historier om den avdøde og kondolanseprotokoll være følelsesforløsende. Minnesider kan gi en et rom til å uttrykke medfølelse med de sørgende og samtidig gi en opplevelse av tilhørighet og sosialt felleskap (Dyregrov 2010:61).

Tallene fra mitt forskningsarbeid viser at av de ungdommene som kjente til minnesider var det mange som brukte dem aktivt. Spesielt i aldre 16-19 år. I tillegg kunne vi se at det var mange av ungdommene som brukte minnesider til mennesker de ikke kjente. I ren sympati eller for å få utløp for egen sorg. I tillegg er det slik at alle kulturer og subkulturer utvikler sine kulturadekvate rom og at der derfor er naturlig at ungdom gir sorgen rom på internett. For ungdommen er minnesidene en måte å hedre den døde minne å og samtidig kanalisere den egen sorg (Danbolt, 2005). Dette er en utfordring for kirken. Å skape rom for ungdommen til å uttrykke sin sorg også i den ”offline” verden.

Nå som materialet er analysert vil det videre bli drøftet for å besvare oppgavens problemstilling: Hvordan påvirkes kirkens sorgarbeid av kulturelle fenomen blant ungdom.

6 Drøfting

I dette kapittelet vil det bli drøftet ulike perspektiv på hvordan kirkens sorgarbeid påvirkes av kulturelle fenomen blant ungdom. Dette har jeg valgt å gjøre ved hjelp av eksempler og videreføring av perspektivene som har kommet frem i løpet av oppgaven. Fokuset vil ligge på hva som gir ungdom plass i sørgerommet og samtidig gi et nærmere innblikk i de kulturelle fenomen som har vist seg å være særegne for ungdom i dag. Et av masteroppgavens hovedanliggende er å se på kombinasjonen sorg og kulturelle fenomen blant ungdom. Hovedfokuset i drøftingen ser på hvordan diakoner påvirkes av kulturelle fenomen og hvordan denne påvirkningen har noe å si for hvilken plass ungdom har i sørgerommet. I tillegg vil konkrete kulturelle fenomen som minnesider på Facebook og åpen kirke bli drøftet.

6.1 Diakoners handlingsrom

Empiri og analyse har vist ulike aspekter som påvirker diakoners møte med ungdom i sørgerommet. Tryggheten i rollen som diakon er viet mye plass. I tillegg har jeg også erfaringer fra egen jobb som har fått meg til og reflektert rundt betydningen av å kjenne sin identitet i å være diakon. Identitet kan være et psykologisk uttrykk for det som *er* en person og i tillegg hva personen oppfatter seg selv som. En slags indre dimensjonen hvor det å finne trygghet er nært knyttet sammen med identiteten man har i sin rolle som diakon. En dimensjon som innbefatter det å ha faglig kompetanse og tyngde som kan gjøre det lettere å finne sin plass og rolle som diakon. Det er den indre dimensjonen som kan handle om et kall eller et ønske om å være i rollen, og med egne visjoner og mål ha en drivkraft i arbeidet. Samtidig kan den indre dimensjonen påvirkes av ytre faktorer. De ytre faktorene av trygghet og identitet, som oppgaven har vist, kan være kjennskapet til kulturen man arbeider med i tillegg til møte med andre profesjoner i Den norske kirke.

Jeg setter spørsmålsteget ved hvor mye diakoner påvirkes av rollen og ”status” diakonen som profesjon har i Den norske kirke, og om denne rollen videre påvirker diakoners handlingsrom i blant annet sorgarbeid. Innledningsvis i presentasjonen av ”diakonen” ble fokuset satt på blant annet endringer i tjenesteordningen. Der det i 1996 versjonen var listet opp en rekke arbeidsområdet er denne listen tatt vekk i tjenesteordningen fra 2005. Tross at det under Kirkerådets merknader til tjenesteordningen fastholdes at endringene i tjenesteordningen ikke

har til hensikt å endre innholdet i diakontjenesten²¹. Hvor mange som er bevisst dette tillegget og kjenner til at listen over arbeidsoppgaver ennå eksisterer kan en undre seg over. Jeg stiller meg spørrende til om endringen i tjenesteordningen svekker diakoners handlingsrom i å utføre kirkens omsorgstjeneste. I hvilken grad andre ansatte, deriblant prester, anser diakontjenesten som nødvendig kan ha en påvirkende kraft på det rommet og plassen diakonen får i flere av kirkens fokusområder. Deriblant sorgarbeid og møtet med ungdom i sørgerommet.

På Kirkemøtet i 2011 ble det vedtatt at diakontjenesten er en selvstendig og nødvendig tjeneste i Den norske kirke (Kirkemøtet 2011 Vedtak KM 09/11). Kanskje *denne* endringen vil påvirke slik at man ikke trenger å være så avhengig av hvilket syn prestene har på hva en diakon er og hvilken rolle og plass diakonen skal ha. Når diakontjenesten er selvstendig og nødvendig blir det kanskje letter å fremforhandle noen retningslinjer for hva som er diakonens oppgaver. På den måten slipper man kanskje at diakoner kan bli satt ut av sitt naturlige handlingsrom, som at man med nestekjærlighet, inkluderende felleskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdigheten får være kirkens omsorgstjeneste.

Som mennesker påvirkes vi av indre og ytre stimuli, drivkrefter, medgang og motgang. Som diakoner må man kjenne sin kompetanse, sin rolle og sitt handlingsrom for å være med å gjøre alle inkludert i kirkens omsorgstjeneste. En del av omsorgstjenesten er å arbeid for forvandling og forsoning mennesker møter i livet –blant annet i sorg. Ungdommen er en stor del de mennesker kirken møter – i ulike rom, men også i sørgerommet. Som diakoner har man ansvar for å kjempe for rettferdigheten. Lik plass og likt rom for alle aldre. Med kjennskap til kulturelle fenomen i dagens ungdomskultur kan diakoner finne trygghet inn i møtet med ungdommen og dermed være med å gi ungdommen den plass i sørgerommet de trenger og fortjener.

Det finnes diakonstillinger i den Norske kirke som er spesifikk rettet mot ungdom – ungdomsdiakoner. Disse diakonene innehar en spisskompetanse på ungdom. Det er mange felt og arenaer man møter i arbeidet som diakon, og flere av disse krever spisskompetanse. Det å forvente at alle diakoner skal ha spisskompetanse på alle arenaer er urealistisk. Det jeg ønsker å sette søkelys på i min masteroppgave er derfor at man bør ha *kjennskap* til ungdomskultur og kulturelle fenomen. Man kan ikke kreve at enhver diakon skal inneha

²¹ www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=76

spisskompetanse på mange områder, og det vil være noen felt man har mer kunnskap innen enn andre. Allikevel vil kjennskapen til ulike arenaer man arbeider innen påvirke hvordan man trer inn i de ulike feltene en møter som diakon.

Diakonen i fokusgruppeintervjuet påpekte at man som diakon har sine interessefelt man trives best i og kanskje også har mest kunnskap om. Samtidig kan man ikke tillate seg å arbeide kun der man kjenner seg komfortabel. Som diakon har man i oppgave å se den konteksten diakonien utspiller seg i og her lete etter de behov som finnes – i den kulturen og konteksten arbeidet foregår. For å få oversikt over konteksten må man vite hva man ser etter og blant annet kulturelle fenomen blant ungdom er letter å oppdage om man har kjennskap til dem. Som det ble påpekt i kapittel 2 vil analyse og kjennskap til konteksten være med å fremheve de undertryktes stemme. Og kanskje er det slik at ungdommen på et vis er undertrykt. Om undertrykkelse betyr at man ikke har sin naturlige plass eller blir sett på lik linje med alle andre.

Ungdomskulturen kan påvirke kirkens sorgarbeid ved at den utfordrer de kirkelige ansatte. Og som resultatene fra fokusgruppeintervjuet gjelder dette også for diakoner. Videre vil jeg gå nærmere inn på betydningen av konkrete kulturelle fenomen blant ungdom.

6.2 Kjennskap til kulturelle fenomen blant ungdom

Å møte ungdom i sørgerommet kan på mange måter være som å møte andre aldersgrupper i samme situasjon. Allikevel finnes det noen kulturelle fenomener som er mer utbredt og kanskje viktigere hos ungdommen enn hos andre. I det teoretiske rammeverket ble riteteorien lagt frem og dette er noe jeg her vil gå enda nærmere inn på. For hvordan er ungdoms ritualer og bruk av symbolhandlinger knyttet til sørgerommet? Og hvilken påvirkning har sorg i sosiale medier på ungdoms plass i sørgerommet?

6.2.1 Ungdoms bruk av symbolhandlinger knyttet opp mot sørgerommet

Symbolhandlinger har lenge vært en viktig del av den kristne tro og ritualisering fyller en stor del av den kirkelige hverdagen. Men tross at symbolhandlinger har hatt sin plass i det kirkelige liv lenge har det de siste årene dukket opp noen nye former for ritualisering. Litt seinere i drøftingen vil jeg se på ritualiseringen inn i de sosiale medier, men først på blant annet betydningen åpen kirke har vist seg å ha etter ulykker og dødsfall.

I møte med ungdommen i sørgerommet kan ritualene være med å gi en opplevelse av og ikke være alene i sorgen, men at man i felleskap bærer sorgen. Ved å åpne kirken for ungdommen når det har skjedd en alvorlig ulykke eller hendelse innbyr man til dette fellesskapet. Stillheten, nærheten og samhörigheten føres sammen inn i det hellige rom og kan være med å gi en følelse av å kunne mestre det krevende som har skjedd. Åpen kirke er ikke et nytt fenomen og i mange land og byer står kirken bestandig åpen. På denne måten kan man gå inn for å tenne et lys etter sitte i stillhet når man ønsker det. Allikevel er det mange steder man ikke holder kirkedørene åpne. Dette kan handle om både økonomi eller beliggenhet.

Om man som kirke ikke kjenner til ritualenes betydning for blant annet ungdom i sørgerommet kan man heller ikke møte ungdommen der de er. Som diakon har man ansvar for å skape inkluderende felleskap – for alle. Som diakoner har man i oppgave å bringe frem de ikke-sett behovene og i tillegg fremme disse behovene innad i kirken. En har som diakon også i oppgave å gjøre dette i kirkens rom. Det blir som et diakonalt opplysningsarbeid som nok i noen tilfeller krever et introvert rettet fokus innad i kirken (Jordheim og Korslien 2010:7).

Men hva om man har kunnskap om de kulturelle fenomener og ikke blir møtt av andre profesjoner i kirkestaben. De gir meg assosiasjoner til et tilfelle vi hadde på min arbeidsplass en tid tilbake.

Etter et selvmord hos en ung mann i bygda begynte telefonen raske å ringe fra bekymrede foreldre som ba oss, som kirke, å lage et treffpunkt for ungdommen i det tragiske som hadde hendt. I staben ble situasjonen diskutert og ulike meninger og oppfatning av situasjonen førte til flere samtaler grunnet uenighetene før det ble bestemt at kirken skulle åpnes. Formålet med den åpne kirken var å innby til å tenne lys og til, i felleskap, få kjenne kraften det hellige rom kan gi. Etter samtale med avdødes bror ble noen tekstmeldinger sendt ut dagen før med informasjon om tid og sted. Klokker nærmet seg sju og selv om antall mennesker som kom ikke ville ha noen betydning var det stor spenning på om det ville komme noen. Klokker sju åpnet døren seg og 120 ungdommer kom inn på rekke. De satt seg ned og ingen gikk før det hadde gått 1,5 time. Det kom flere seinere og det var til sammen 170 ungdommer som var innom i løpet av de to timene vi hadde kirken åpen. I løpet av de to timene var nesten alle fremme og tente lys, noen bar frem blomster, og ellers satt de sammen, gråt og støttet

hverandre. Det var helt stille og kun den rolige musikken fylte kirkerommet. Det var en sterk opplevelse at så mange valgte å bruke kirkerommet på denne måten²².

I ettertid har tilbakemeldingene vært mange, men ensrettet positive. De voksne har uttrykt takknemlige for at ungdommen ble sett og tatt på alvor. Ungdommen har ytret takknemlig for at de fikk komme og ”gjøre” noe i kirkerommet og flere sa i tillegg at begravelsen ble lettere siden de hadde fått være i kirkerommet og reagere noen dager før. Dette gir en tilstedeværelse i begravelsesuken som, slik forskning viste i kapittel 2, er betydningsfull for sorgprosessen fremløp (Danbolt 2002). En åpen kirke når krisen rammer ungdommen kan derfor være betydningsfull for plassen ungdom får i sørgerommet.

Ungdommen kjente seg møtt og sett av kirken i denne situasjonen. Samtidig minnes jeg diskusjonene på forhånd om det var behov for å åpne kirken eller ikke. Jeg tror alle ansatte ønsket å møte de som sørget, men om ingen hadde hatt kjennskap til betydningen av åpen kirke ville ikke de 170 ungdommene fått denne opplevelsen. I en kirkestab er det ofte mange profesjoner og jeg setter igjen spørsmålstegn ved hvilken av disse profesjonene som dominerer. Hvilken plass ”tar” man og ”får” man i en stab og i hvilken grad blir hver enkelt faglig kompetanse anerkjent.

Vil man som kirke være åpen og inkluderende for alle, en omsorgstjeneste for alle, må man holde seg oppdatert og kjenne kulturen inne de gruppene av mennesker man møter. Ungdom i dag er vant til at behovene deres blir tilfredstilt raskt. Tekstmeldinger, mail, chat, blogg og Facebook kan gjøre dem tilgjengelige til enhver tid. Denne tilgjengeligheten kan også påvirke kirkens sorgarbeid på flere måter. For det første kan man oppleve behovet etter ulykker. Siden ungdommen er vant med at ting skjer raskt, forventer nok mange at man blant annet åpner kirken kort tid etter en ulykke. For det andre ønsker ungdommen å få tak i mennesker som kan hjelpe å bistå dem når noe skjer – ikke dager etterpå. Behovet for tilgjengelighet og handling kan man velge å overse. Allikevel stiller jeg spørrende til hva det gjør med ungdommen som oppsøker kirken. Klarer ungdommen å se at det er ”regler” og ”ordninger” i kirken som avgjør om de blir møtt når de ønsker eller seinere, eller oppfattes det som mangel på respekt for behov og ønsker til de sørgende.

²² I Gausdal bor det pr. 1.1.2011: 6141 mennesker. Av disse er 264 13-15 år, 325 16-19 år og 1322 20-39 år. Gausdal er delt inn i 5 menigheter og det var i en av disse menighetene opplevelsen med åpen kirke etter selvmordet skjedde <http://www.ssb.no/folkemengde/arkiv/tab-2011-02-24-07.html>.

Det skal også nevnes at mange kirkelige ansatte er fenomenale når det gjelder å yte det ekstra og møte mennesker der de er. Blant annet skjer det flere plasser at ansatte fra kirken er med ungdom ut til ulykkessteder hvor de setter ned blomster, tenner lys og legger ned hilsener der noen har omkommet. Dette er det som blir kalt spontanalter. Som kirkelig ansatte kan man møte ungdommen også her viser man ungdommen respekt og i tillegg kan man gi kirken en representasjon inn i ritualet. Det Danbolt omhandler om identitet til ritet. Mange av kirkens ansatte gjør alt de kan for å møte mennesker der de er i sin sorg og kirken går også nye veier for å møte ungdom. Som at kirken har tatt veien inn i de sosiale medier.

6.2.2 Kirken inn i de sosiale medier

Kirken har de seinere årene tatt initiativ til å møte mennesker igjennom de sosiale medier. Dette gjelder flere nivå, organisasjoner og tiltak knyttet til Den norske kirke. Det finnes også flere eksempler på at kirken møter ungdom i sørgerommet via de sosiale medier. Ungdomsarbeid.no²³ er et møtepunkt på nettet for alle ungdomsledere i ulike kristne sammenhenger. Ungdomsarbeid.no drives av Det Teologiske Menighetsfakultet og en rekke kristne barne- og ungdomsorganisasjoner som vil utruste og inspirere sine ungdomsarbeidere. Videre kan nevnes meldingstjenesten til kirkens SOS²⁴. Dette er en anonym meldingstjeneste hvor man kan sende SOS-meldinger om alt en har på hjertet og hvor meldingen blir besvart av Kirkens SOS sine frivillige medarbeidere.

Disse tiltakene viser respekt for å møte ungdom i en arena der de kjenner seg hjemme og i en kommunikasjonsform som er naturlig for ungdommen. I tillegg kan de sosiale medier lære kirkelige ansatte mye om ungdom. Dette ser vi blant annet gjennom minnesider på internett.

6.2.3 Minnesider på Facebook

Tidligere har vi sett på hva minnesider på internett er, i tillegg til et par eksempler på hvordan slike minnesider kan se ut. Spørsmålet jeg stiller meg er hvordan man som kirkelige ansatte kan velge å forholde seg til minnesider på internett. Grunnen til at dette fenomenet får plass i min studie er, i tillegg til utbredelsen av minnesider, hvordan det kan videreføres til andre deler av ungdommens liv. Sosiale mediers uttrykksformer kan få konsekvenser for måten ungdom uttrykker din sorg og som en konsekvens av dette påvirke kirkens sorgarbeid. Om

²³ www.ungdomsarbeid.no

²⁴ www.kirkens-sos.no/meldinger

man holder seg oppdatert eller velger å se bort fra dette kan kjennskap til en slike måter å kommunisere på, eller uvitenheten om den slags, påvirke møtet man har med ungdom i sørgerommet. Det vil også si plassen ungdom får i sørgerommet. Kjennskapen til kulturelle fenomenet som minnesider på internett kan gjøre det lettere å skjønne ungdommens språk og på den måten lettere skape relasjoner til dem. Samtidig skal det sies at det er ikke kun er ungdommen som benytter seg av denne typen sosiale medier og minnesider. Det er noe alle aldre tar del i.

Det finnes mange positive aspekter ved sosiale medier og minnesider på internett. Allikevel skal det sies at det ikke er ensartet positivt. Det hender at nyheter om ulykker dukker opp på Facebook før de nærmeste pårørende har fått beskjed om det som har skjedd. De pårørende kan få nyheten om at en av deres nærmeste er omkommet før prest eller kristeteam rekker å ta kontakt. Det er viktig at opplysningen om en ulykke og et dødsfall gjøres på en ordentlig og skikkelig måte. I tillegg blir kommentarer og bilder som legges ut på nettet liggende for all tid. Noen pårørende synes det er legedom i å se hva andre skriver og forteller om sine kjære de har mistet, mens andre ikke klarer forholde seg til minnesidene.

Det finnes en balanse der sorgen kan gå over i å bli dyrket og dette kan være en negativ side ved minnesidene. Selv om det påpekes fra Danbolt at gjennom å først uttrykke sin sorg skriftlig på en slik arena kan man kjenne det lettere å fortelle noen hvordan man egentlig har det etterpå. Allikevel må rommene for å uttrykke din sorg finnes i den offline verden og der har kirken et ansvar. En manglende evne eller ønske om å tre inn i nye fenomen som påvirker kirkens arbeid kan gi inntrykk av en introvert måte å drive kirke og diakoni på. Det krever å se, favne og møte alle i en omsorgstjeneste som diakonien er. Tross at det er viktig å jobbe introvert må man ikke glemme at diakonien også krever et ekstrovert rettet fokus for å se *alle* en omsorgstjeneste favner.

Det er tankevekkende å se hvordan ritualene og symbolhandlingene har funnet sin plass i de sosiale mediene. Kirkerommet er et av flere rituelle steder og i tillegg til at vi oftere og oftere ser at det dannes spontanalter og lystenning på ulykkestedet blir altså symbolhandlingen brakt inn i de sosiale medier. Spørsmålet en kan stille seg er i hvilken grad man som kirke skal involverer seg inn i de sosiale medier. Målet er kanskje å finne en balansegang mellom

kjennskapen til slike fenomener og påvirkningen de har på ungdoms uttrykk for sorgen med hvor mye man som kirke skal delta for samtidig å beholde sin særegenhet som kirke.

6.2 Kirkens særegenhet

Som kirke og med kirkens omsorgstjeneste har man et ansvar å kjenne til konteksten man arbeider i. I det og blir kjent med og analysere konteksten ligger blant annet å vite betydningen av ulike fenomen, kulturelle særtrekk, mennesketyper, behov og ønsker til de man møter. Man må leve i tiden om man ønsker å være en kirke folk kan relatere seg til, kjenne seg hjemme i og samtidig få gitt uttrykk for sin tro. Det betyr at man i perioder må omorganisere og fornye ordinger og aktiviteter slik at de dekker behovene som finnes i dag. Til nå er det blir lagt frem og drøftet hvordan kirkens sorgarbeid kan påvirkes av kulturelle fenomen blant ungdom og hvordan kirken og diakoner kan påvirkes av å ha kjennskap til disse fenomen. Samtidig vil jeg løfte frem betydningen av å beholde kirkens særegenhet i møte med nye kulturelle fenomen.

Kirken kan med sitt hellige rom, bønn, stillhet og plass til hele menneske være en kontrast til resten av samfunnet. Med fokuset rettet mot alteret der all diakoni går ut fra (Dietrich, Korslien, Nordstokke 2011: 19). I perioder i eget arbeidsliv som diakon har jeg også kjent på det privilegiet det er å få lov å ha *tid* til de som trenger noen å gå sammen med et stykke i livet. Når verden og livet virker som det løper av gårde kan kirken være representant for stillheten og tiden.

6.3.1 Rom for stillhet

I en normal hverdag utsettes vi for enormt mange inntrykk fra omverden. Vi lever i et samfunn preget av "tidsklemme" hvor fokuset på effektiviteten er stor. Vi skal mestre, klare, prestere og oppnå. Forventningene fra samfunnet, og kanskje ikke minst en selv, er store og enhver kan kjenne på stresset en slik hverdag gir. Allikevel vet de fleste at stillheten og roen kan oppsøkes. Selv om vi har ulike måter vi oppsøker stillheten og roen på. Det kan være trening, fottur i marka, musikk, meditasjon eller i hellige rom. Stillheten kan gi rom for reaksjon og rekreasjon, den kan gi energien tilbake samtidig som den kan hjelpe å finne balansen i livet. Som voksne kan det være en utfordring, men jeg stiller meg spørrende til om det er en enda større utfordring for ungdommen.

På leiren hvor jeg gjorde den kvantitative spørreundersøkelsen om minnesider på internett var det flere faste aktiviteter. Et av de disse var kveldsavslutninger i kirken. I løpet av den første uken fikk jeg i oppgave å se litt på strukturen og innholdet på kveldsavslutningene. Det ble mye gråt disse kveldene, og kveldsavslutningen ble derfor mye diskutert. En kveldsavslutning var satt sammen av sang, bibelord, fellessang og noen tanker over et tema holdt av en av prestene. Fokus ble satt på at vi alle er elsket og kan komme fremfor Gud med hele oss. Etterpå var det bønnevandring med tre stasjoner: tenne lys, skrive bønner og forbønn. Det hele ble avsluttet med velsignelsen. Det var noen foreldre som sto utenfor kirken en kveld og observerte alle ungdommene som kom gråtende ut. De spurte meg hva det var vi *sa* der inne. Jeg mener bestemt at det ikke var noe som ble sagt, men helle rommet som ble gitt.

Dagene var fullstappet av opplevelser for ungdommen. Det var et høyt tempo og inntrykkene var mange. Det ble tatt opp tøffe tema og det ble nok satt i gang mye følelser hos mange. Kanskje også en del ”triggere”. Samtidig gikk de videre til neste aktivitet med en gang de var ferdige og fikk aldri helt tiden til å la den enkelte opplevelsene sygne inn. Når de kom til kirken var de ofte slitne, fulle av inntrykk, bortefra hjemme og hadde mye i seg. I kirken møtte de stillheten. De fikk sitte helt i ro. De fikk kjenne på alt det de hadde i seg. De var sammen i et felleskap og de ble sett. Det var rolig, behagelig musikk, det var levende lys og en plass hvor man kunne kom med hele seg – også med gråten. Gråten er god og sunn og i felleskap hvor man får trøst, et varmt blick og en som spør hvordan man har det. Ungdommen har, som de fleste andre, behov for ”å lande”, finne roen og gå til kilden. Vi kan alle trenge veiledning på veien frem til dette rommet og jeg tror vi som kirke har noe viktig å bidra med i den sammenheng. Samtidig har jeg opplevd hvordan kirkelige ansatte oppfatter ungdommen og dere uttrykk for sorg på svært forskjellige måter. Og jeg stiller meg spørrende til hvordan måten ungdommen blir møtt påvirker hvilken plass de får i sørgerommet. Har man kjennskap til ungdoms måte å uttrykke sin sorg på kan man møte dem med forståelse, tross at uttrykksmåten kan være langt fra sin egen eller andre man pleier å møte i sørgerommet.

Sorgen har mange uttrykk og forkledninger, og ungdommens måte å sørge på kan være annerledes enn andres.

6.4 Sorgens unge ansikt

Et ansikt sier oss mye om hvem vi er. Ansiktet kan gjenspeil noe av livet vi har levd og samtidig uttrykke hvordan vi har det her og nå. Et ungt ansikt i sorg kan se annerledes ut enn et gammelt, men allikevel finnes det mange fellestrekk. Respekt og kunnskap om sorgens uttrykk i ulike aldre er viktig for at møtet med ungdom i sørgerommet skal ha et godt utgangspunkt.

Kunnskap om barns måte å sørge på og respekt for barnet som et selvstendig individ, er et godt utgangspunkt for å møte barn i sorg. Dette vil legge grunnlaget for at barnet får en best mulig bearbeiding av sorgopplevelsen og dermed forhindre negative langtidsvirkninger (Okkenhaug 2005:139).

Man kan spørre seg hvor ”spesielle” ungdommen egentlig er og om det er noe som gjør sorg hos ungdom forskjellig fra annen sorg. Sorgteorien har vist at det er mange fellestrekk, allikevel er det noen særegenheter ved ungdoms måte å sørge på. Grunnet at et barn og ungdoms modningsnivå er i utvikling kan man se at sorgen kan endres og dermed også komme sterkere til uttrykk når barnet utvikles og forstår fenomener og hendelser på en ny måte. Dette gjelder også for voksen, men kommer kanskje sterkest til uttrykk hos barn. For hver utviklingsmessige endring kan sorgen oppleves annerledes for ungdommen og derfor også plutselig få et helt annet uttrykk enn de tidligere hadde (Bugge og Røkholt, 2009:27). Det betyr blant annet at reaksjoner på en opplevd sorg kan dukke opp lenge etter at det startet. Nyere teorier har en bredere forståelse av sorg hvor de individuelle reaksjoner har fått større plass. Samtidig sees sorgen på som reaksjoner og prosesser som utvikler seg i parallelle løp (Bugge 2003:41). Flere ungdommer påpeker hvordan de står midt i sorgen, mens hele verden oppleves som har glemt den avdøde og derfor gått videre i livet. Kanskje er det i tillegg slik at reaksjonene på tapet kommer først en tid etter det inntraff, og kanskje på et tidspunkt der alle tror alt går bra og dermed heller ikke spør den pårørende.

6.4.1 Sorggrupper

I boken om sorggrupper i Fransiskushjelpen påpeker flere av ungdommene at det var i sorggruppe sammen med andre ungdommer som satt på lignende erfaringer som de selv de fikk støtte og hjelp. Flere av diakonen under fokusgruppeintervjuet påpekte betydningen av sorggrupper, og de fleste ønsket å ha dette tilbudet, men hadde ikke nok ungdommer i menigheten til å tilby nettopp dette. Møtet med ungdom i sørgerommet krever at man er

tilstedet over lengre til. Dette poenget blir også tatt opp i boken *Ung sorg*. Når ungdommen har svart at de ikke ønsker noen å prate med når man som kirkelig ansatt har ringt og spurt kan dette endres etter en tid. Når ungdommen er klar til å fortelle det de bærer på, har mest sannsynlig kirkelige ansatte og andre sluttet og spørre. Det er et tankekors man kan ta med seg inn i møtet med ungdom i sørgerommet. Her handler det igjen om relasjoner, i tillegg til tilgjengelighet og at ungdommen vet hvem man er, som diakon, og hva man kan hjelpe med. Om man som diakon skal hjelpe til å skape forsoning i menneskers liv må man ha en rolle og et innpass. Relasjonene må eksistere for at man skal kunne være en medvandrer.

Hva om man hadde hatt ordninger og systemer, arenaer og rom som gjorde ungdommen bevisst på hva kirken kunne tilby i møte med sorgen? I hvilken grad diakoner er med inn i ungdomsarbeidet slik at ungdommen gjennom blant annet konfirmantundervisningen blir kjent med diakonen og i tillegg vet hva en diakon er og hva hun gjør kan være en inngangsport. Slik kan man lettere knytte relasjoner som seinere i livet man kan ta opp igjen om hendelser og kriser rammer seinere i livet.

”Kateteret” understreker betydningen av å undervise barn og unge. Kanskje denne undervisningen bør ha fokuset på å danne et grunnlag for å kunne skape relasjoner som det seinere kan bygges videre på? Selv om jeg synes beskrivelsen av diakoni gjennom de seks bordene var karakteriserende og gode sitter jeg igjen med en tanke om at det mangler noen bord i denne måten å fremstille diakonien på. Alle metaforene speiler på det som er innendørs. Igjen kan dette virke noe introvert. Diakonien trenger også å være utendørs -ekstrovert. Kanskje bør man derfor forlate bordet som metafor å være der ungdommen er å jobbe med relasjoner. Kanskje trenger man jevnlig å finne nye ”bord” for å gjøre dem mer aktuelle og tydeligere.

I egen jobb har jeg flere ganger møtt ungdom som har gitt meg tankevekker som videre har endret min måte å reflektere rund ungdoms sorg og oppførsel. Eksempel på at sorgen utløses av en ”trigger” husker jeg fra noen år tilbake. Det var samling i kirken for alle våre konfirmanter i forbindelse med årets fasteaksjon. Jeg registrerte at to av jentene som kom inn kastet seg om halsen på to andre venninner og jeg tenkte for meg selv at tiden er for liten, gruppene for store og muligheten alt for små til å ta tak i alt man ser ungdommen sliter med. Den ene av jentene var tydelig preget av noe og da en av de voksne spurte om det var noe som plaget henne sa hun det var første gang hun var i den kirken etter begravelsen til sin onkel. Jeg fikk satt meg ved siden av henne og vi pratet litt. Hun ønsket å prøve å være i kirken litt til,

men etter en liten stund gikk hun ut. Jeg gikk etter og vi gikk en tur sammen. Hun hadde mye på hjertet og det som sitter igjen hos meg etter turen med denne jenta er tanken hun hadde om at alle mente hun burde ha glemt nå, mens hun ikke engang kunne høre en viss sang uten å knekke sammen. Hun kjente det som om hun hele tiden måtte ta seg sammen og gråte kun når hun var alene. Hun syntes det var bedre og holdt alt inne seg enn å skulle få høre at dette burde hun kommet over. Det virket ikke til å være noen voksenpersoner der til å lytte til henne og ikke minst dele alle minnene hun hadde om sin onkel.

Hvor oppmerksom er kirken på de som ikke er nærmeste pårørende og da med tanke på ungdommen? Ungdommen selv understreker betydningen av at støttepersonell er til stede over tid. Samtidig viser erfaringer fra samarbeid med kommune at man som diakon ikke får beskjed og informasjon om de ungdommene som trenger støtte. Og hvor møter kirken ungdommen? Er det kun når de er konfirmanter eller eksistere annet ungdomsarbeid og på hvilke arenaer skal man se ungdommen om man ikke *har* ungdomsarbeid. Betydningen av tverrfaglig samarbeid med andre instanser, profesjoner og personer i nærmiljøet som jobber med ungdom kan være med å gi et bedre tilbud til ungdom i sorg og dermed sikre dem en plass i sørgerommet.

Sorgarbeid er noe helt sentralt i kirken. Vi skal gråte med de som gråter og le med de som ler. Uten dette er vi ingen ordentlig kirke. Diakonien handler om nestekjærlighet. Den handler om å tørre å se og tørre å spørre. Den handler om å våge å være en medvandrer med de som trenger det og noen ganger betyr det at man må gå ut av sin egen komfortsone. Det handler om å kjempe for rettferdigheten --for alle. I tillegg har kirken noe å tilby som ingen andre instanser har – kirken har kirkerommet. Rommet for stillhet, andektighet, ettertanke og kraft.

Respekten for endringer og fenomener som påvirker ungdoms plass i sørgerommet bør veie tyngst. Fenomen som minnesider på internett og utviklingen i de sosiale medier kan, for noen ungdommer, påvirke hvordan de uttrykker sin sorg og hvordan sorgens unge ansikt fremstår. Og om vi kirkelige ansatte skal få relasjonen til ungdommen for å være en medvandre må kanskje dette til. For en sørgende trenger en medvandrer og ikke en forståsegpåer. En medvandrer er en som går ved siden av og ikke foran. En som tåler den sørgendes smerte uten å løpe foran. Og her er da spørsmålet i hvilken grad man må kjenne den man vandrer sammen med.

7 Konklusjon

I startfasen av min masteroppgave satt jeg med noen tanker og antagelser rundt kirkens møte med ungdom i sørgerommet og hvordan kulturen til ungdom påvirker sorgarbeidet. Ettersom prosessen utviklet seg ut var det noen kulturelle fenomen som fremsto som særegne og hovedvekten ble derfor lagt på dem. Problemstillingen landet på hvordan kirkens sorgarbeid påvirkes av kulturelle fenomen blant ungdom. Det er den diakonale teori som ligger til grunn, og denne teorien har gjennom oppgaven vært med å belyse aspekter ved problemstillingen som har kommet frem.

Det er forsket og skrevet mye om sorg og sorgprosesser. Ungdomskultur er også et tema det er skrevet mye om tross at noen kulturelle fenomen, som minnesider på internett, ikke er like godt dekt – ennå. I min masteroppgave har jeg sett på *kombinasjonen* av disse to elementene. Kombinasjonen av to elementer som kan påvirke kirkens sorgarbeid. Allikevel er det å trekke det for langt å si at disse fenomenene påvirker hele kirkens sorgarbeid, men man vil nok kunne se at kulturelle fenomen ikke bare vil påvirke sorgarbeid blant ungdom, men at det kan komme til å skje i alle aldre.

Jeg har sett på ungdoms plass i sørgerommet og hvordan kulturelle fenomen som minnesider på internett og ulike symbolhandlinger påvirker kirkens sorgarbeid. Funnene som er gjort er blant annet at kjennskapen til ulike kulturelle fenomen kan gi diakoner større trygghet i sin rolle i møte med denne kulturen og dermed gir større handlingsrom for å knytte relasjoner – som er avgjørende for å gi ungdom den plass i sørgerommet de trenger. Ungdomskulturen påvirker kirkens sorgarbeid blant annet ved at den utfordrer den. Diakoners trygghet kan bli satt på prøve om man kjenner mangel på kunnskap om ungdomskulturen. Ungdomskulturen innehar noen kulturelle fenomen som er særegne, og kjennskapen til disse fenomenene påvirker plassen ungdommen får i sørgerommet.

Bruken og kjennskap til minnesidene ble undersøkt. Resultatet viser at selv om det er mange ungdommer som ikke kjenner til minnesider er prosentandelen av de som bruker sidene store, spesielt blant de eldste ungdommene. Undersøkelsen viser også at mange av ungdommen skriver hilsener og lignende på minnesider til mennesker de ikke kjenner. Minnesider på Facebook har også i løpet av oppgaven vist seg å fortelle en del om hvordan ungdom uttrykker

sin sorg og kan derfor lære diakoner og andre kirkelige ansatte mye om hvordan man bedre kan hjelpe ungdom i sørgerommet.

I denne oppgaven er det også lagt fokus på åpen kirke, lystenning og spontan i forbindelse med dødsfall og ulykker. Teorien viser at man som kirkelig ansatt bedre kan legge til rett for å hjelpe ungdom i deres uttrykk av sin sorg om man kjenner til hvilken betydning disse fenomenene har for dem. Deltagelse av kirkelige ansatte ved spontanalter kan være med å skape en relasjon mellom kirken og de sørgende. Det er også gitt eksempel på hvordan åpen kirke etter ulykke kan være med å gi ungdommen utløp for sin sorg og samtidig skape en felleskap for alle inn i et hellig rom som kan være med å gi legedom. Symbolhandlinger har alltid vært en del av kirkens hverdag, men vi ser at de får nye uttrykk både i kirken, i samfunnet og også i de sosiale medier. Som kirkelige ansatte kan man være med å legge til rette for slike ritualer når man vet hvilken betydning dette kan ha for den enkelte. Man kan møte ungdom i sørgerommet på en verdig måte ved å kjenne til disse kulturelle fenomener og legge til rett for dem.

Sorgarbeid handler om kirkens diakoni gjennom livet. Den handler om å skape inkluderende fellesskap for alle - også ungdom i sorg. Det handler om å gi ungdom den plass i sørgerommet de trenger og fortjener. I fokusgruppeintervjuet kom det frem at få diakoner arbeider med ungdom i sørgerommet og en av begrunnelsene for dette var at det ikke var så mange ungdommer der de jobber. I den forbindelse ble det viet plass til om ungdommen ikke blir sett fordi de ikke alltid er nærmeste pårørende og hvilke rutiner kirken har på å se de som ikke er nettopp nærmeste pårørende. Å møte ungdom i sorg har vist at deres sorg kan utvikles og endres når de når nye modningsnivå og at dette er en utfordring til kirkelige ansatte. I møte med kirken kan ungdom oppleve ”triggere” som kan oppleves vond og vanskelig for dem. I hvilken grad man i møte med ungdommen kjenner til slike reaksjoner vil påvirke hvordan ungdommen blir møtt.

Som diakon arbeider man innen mange felt og møter mange ulike mennesker i ulike situasjoner. Det er ikke min mening at man skal ha spisskompetanse og like god kunnskap i alle arenaer, men at kjennskapet til de ulike gruppene man arbeider innen er viktig for møtet man har med mennesker. Å kjenne konteksten til arbeidet man driver er viktig for at arbeidet skal gjøre på en best mulig måte og at de man vandrer sammen med skal få en opplevelse av å

bli sett, møtt og hjulpet slik de trenger. Diakonien er evangeliet i handling og skal være en omsorgstjeneste for *alle*. Om man som diakon skal se alle må man også vite hvem og hva man skal se etter. Man må kjenne ulike kultrulle fenomen i ulike arenaer. Denne oppgaven har gitt et innblikk i noen kulturelle fenomen blant ungdom og hvordan disse fenomenene påvirker kirkens sorgarbeid i deres møte med ungdom i sørgerommet.

Intensjonen er at innblikket denne oppgaven har gitt vil gi diakoner større handlingskompetanse til å gå inn i feltet ungdom og sorg. At kompetansen kan være med å gi en trygghet på hva ungdom i sørgerommet trenger, hvordan de uttrykker seg og hvordan man som kirke på best mulig måte kan gi nestekjærlighet og skape inkluderende felleskap også for ungdom.

Ungdomskultur er stadig i endring og som diakon har man et ansvar for å holde seg oppdatert for å kunne være en medvandrer med ungdommen på lik linje med alle andre. For på denne måten kan diakonien være kirkens omsorgstjeneste - for *alle*.

8 Litteraturliste

- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet sin side for ungdom i sorg. URL: <http://www.ung.no/> (lest 7.mars 2011).
- Befring, Edvard, Frønes, Ivar og Sørлие, Mari-Anne (2010): *Sårbare unge: nye perspektiv og tilnærmingar*. Oslo: Gyldendal akademisk
- Birkedal, Erling (2003): *Konfirmantopplæring og ungdomskultur*. Dokumentet er en artikkel i Kirkelig undervisning og utdanning: en konferanserapport redigert av Per M. Aadnanes.
- Bugge, Kari Elisabeth, Grelland, Eline. og Schrader, Line. *Ungdom og sorg*. Dette informasjonsheftet er utgitt av Landsforeningen til støtte ved krybbedød i samarbeid med Foreningen vi som har et barn for lite, Kreftforeningen, Landsforeningen for trafikkskadde og LEVE – Landsforeningen for etterlatte ved selvmord
- Bugge Kari Elisabeth, Røkholt Grelland, Eline (2009): *Barn og ungdom som sørger: faglig støtte til barn og ungdom som opplever alvorlig sykdom eller død i nær familie*. Bergen: Fagbokforlaget
- Bugge, Kari Elisabeth, Eriksen, Hilde og Sandvik, Oddbjørn (2003): *Sorg*. En fagbok om sorg og hvordan støtte sørgende både voksne, ungdom og barn i ulike deler av sorgprosessen. Fagbokforlaget
- Bugge, Kari Elisabeth og Grønvold, Renate (2008): *Når krisen rammer barn og unge*. Kristiansand Høyskoleforlag
- Bugge, Kari Elisabeth (1994): *Ungdom i sorg*. UiO. ISV publikasjonsserier nr.11 1994
- Danbolt, Lars Johan (2005): *Ungdom sørger på nettet*. Nytt norsk kirkeblad 4/2005
- Danbolt, Lars Johan (1998): *De sørgende og begravelseriten: en religionspsykologisk studie*. Uppsala University Library.
- Danbolt, Lars Johan (2002): *Den underlige uka: de sørgende og begravelseriten*. Verbum
- Danbolt, Lars Johan og Stifoss-Hanssen, Hans (2007): *Gråte min sang: minnegudstjenester etter store ulykker og katastrofer*. Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Det lutherske verdensforbund (2009): *Diakoni i kontekst: Forvandling, forsoning, myndiggjøring*. 2009 The Lutheran World Federation
- Dietrich, Stephanie, K Korslien, Kari, Nordstokke, Kjell (2011): *Diakonene – kall og profesjon*. Tapir akademiske forlag, Trondheim 2011.
- Dyregrov, Alte (2010): *Barn og traumer: en håndbok for foreldre og hjelpere*. Bergen Fagbokforlag

- Dyregrov, Alte og Kari (2007): *Sosial nettverkstøtte ved brå død. Hvordan kan vi hjelpe?* Fagbokforlaget.
- Dyregrov, Alte om nettsider. URL: <http://www.tv2.no/gmn/nettprat/-la-barna-se-de-doede-3272966.html> (lest 25. februar)
- Dyregrov, Atle (2010): *Å ta avskjed*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Everett, E.L. og Euris, Inger Furseth (2004): *Masteroppgaven: hvordan begynne - og fullføre*. Oslo: Universitetsforlaget
- Gjestvang, Birgitte. og Slagsvold, Marit. (2008): *Ung sorg. 14 unge som døden og livet videre*. Aschehoug & co, Oslo.
- Grønmo, Sigmund (2004): *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget
- Hagen, Ingunn og Wold, Thomas (2009): *Mediegenerasjonen, barn og unge i det nye medielandskapet*. Samlaget
- Hamar bispedømme sin årsmelding for 2010. URL: <http://www.kirken.no/hamar/doc/Bispedømmet/%C3%85rsrapport%202010.pdf> (lest: 28.mars 2011).
- Jordheim, Kari og Korslien, Kari Karsrud (2010): *Diakoni og samhandling. Diakonifaglige innspill til Samhandlingsreformen*. Diakonhjemmet høgskole
- Kirkemøtet (2011): *Diakontjenesten i kirkens tjenestemønster*. Vedtak KM 09/11
- Kirkens SOS– meldinger. URL: <https://www.kirkens-sos.no/meldinger> (lest 7.april 2011)
- Kirkens SOS sin chatteside URL: <https://www.soschat.no/> (lest 7.mars 2011).
- Kirkerådet (1996): *Tjenesteordning for diakoner*.
- Kirkerådet (2005): *Tjenesteordning for diakoner*.
- Kirkerådet (2008): *Plan for diakoni*.
- Kirkerådet (2010): *Årbok for Den norske kirke*.
- Kirkerådets nettside for ungdomsarbeid. URL: <https://www.ungdomsarbeid.no> (7.mars 2011).
- Krage, Olve og Øia, Tormod (2005): *Den nye moderniteten. Ungdom, individualisering, identitet og mening*. J.W. Cappelens Forlag AS, Oslo 2005
- LOV 1996-06-07 nr 32: *Lov om kirkegårder, kremasjon og gravferd*.
- Minneside for noen som har mistet en nær venn eller familie medlem. URL: <http://www.facebook.com/profile.php?id=1125203964&sk=wall#!/group.php?gid=123641605424&v=wall> (lest 31.januar 2011).

Minneside for XX URL:

<http://www.facebook.com/profile.php?id=1125203964&sk=wall#!/group.php?gid=5566530964&v=wall> (lest 28. februar 2011)

Mircea, Eliade (1957): *Det hellige og det profane*. Oslo Gyldendal

Okkenhaug, Ingvild (2005): *Barn og sorg*. I Tidsskrift for sjelesorg nr 2-2005

Pedersen, Willy (2006): *Bittersøtt*. Universitetsforlaget.

Ranheim, Unni (2002): *Vær der for meg, en bok av og med ungdom i sorg*. Tell forlag bok

Ranheim, Unni (2009): *Du kommer ikkje over det –men du kommer gjennom det. En bok om sorgtjenesten i Fransiskushjelpen*. Uranus forlag 2009

Repstad, Pål. (2007): *Mellom nærhet og distanse. Kvalitative metoder i samfunnsfag*. Oslo: Universitetsforlaget 4. utgave

Rundskriv nr. 1 – 2005: *Tjenesteordning og kvalifikasjonskrav for diakoner*. URL:

<http://www.kirken.no/index.cfm?event=doLink&famId=76> (lest 9. mai 2011)

Sorgsenteret i Bergen sin side for ungdom i sorg. URL: <http://www.ungsorg.no/main.html> (lest 8.mars 2011).

Statistikk over konfirmanter i Hamar. URL:http://www.ssb.no/kirke_koetra/tab-2010-06-16-01.html (lest 31. mars 2011)

Statistikk over ungdommen i Gausdal. URL:<http://www.ssb.no/folkemengde/arkiv/tab-2011-02-24-07.html> (lest 27. april 2011)

Strandbu, Å og Øia, T (2007): *Ung i Norge: skole, fritid og ungdomskultur*. Cappelen akademiske forlag

Ungdom i sorg. UiO. ISV publikasjonsserier nr.11 1994

Ungdomsarbeid. no: *Et møtepunkt for alle ungdomsledere i ulike kristne sammenhenger drevet av Det Teologiske Menighetsfakultetet og en rekke kristen barne - og ungdomsorganisasjoner*: URL: <https://www.ungdomsarbeid.no> (lest 7.mars 2011).

9 Vedlegg

Vedlegg 1: Oppfølgings skjema etter fokusgruppeintervju

1. Mann Kvinne
2. Alder: _____ år
3. Antall år i stillingen: _____ år
4. Innhold i stilling i hovedtrekk:
 1. _____
 2. _____
 3. _____
 4. _____
5. Om du skulle gjort om til prosent. Hvor mye av stillingen bruker du på sorgarbeid?
Ca _____ %
6. Hvor mye av dette brukes på sorgarbeid blant ungdom?
Ca _____ %
7. Er det du eller noen andre i menigheten som andre som har ansvaret for oppfølging av ungdom?
Ja Nei
8. Om Ja. Hvem?

9. Om nei: Ligger dette ansvaret hos noen i kommunen du vet om?

10. Er du med i kommunens kriseteam? Ja Nei
11. Hadde mer kunnskap om sorgarbeid og ungdomskultur gjort at du lettere hadde gått inn i denne typen arbeid? Ja Nei

Vedlegg 2: Spørreskjema om ungdom og minnesider på internett

1. Alder:

13-15 år 16-19 år

2. Kjønn

Jente Gutt

3. Kjenner du til at det finnes nettsider til minne om mennesker som er døde?

Ja Nei Vet ikke

4. Om ja. Har du selv brukt slike sider?

Ja Nei

5. Om ja. Var det noen du kjente?

Ja Nei

6. Hva synes du å uttrykke følelser på denne måte

7. Andre kommentarer:
